



Nordens Velfärdscenter



Fokus på

U N G D O M U T E N F O R

Forord

Nordens Velfærdscenter skal bidra til kunnskap og debatt om utfordringene den nordiske velferdsmodellen står overfor. Problemene knyttet til ungdommens frafall i videregående opplæring/gymnas og ungdomsledigheten er sentral i dette arbeidet. Det er grunnen til at det første temaheftet vårt handler om ungdom som er utenfor.

Temaet angår mange i samfunnet, derfor går vi bredt ut og henvender oss til politikere og tjenestemenn, til journalister og allmennheten. Nordens Velfærdscenter har et stort prosjekt om arbeidsinkludering på gang, så det er ikke siste gang vi tar opp temaet.

I dette heftet løfter vi frem noen elementer vi mener bør debatteres når Norden skal øke innsatsen mot ungdomsledigheten. Vi kommer også med noen anbefalinger som vi håper kan bidra til gode diskusjoner – som i neste omgang kan føre til effektive strategier for å løse ungdomsledigheten.

- Hør på ungdommene
- Pass på at skolesystemet byr på mangfold
- Skap en skole for framtidens arbeidsgivere
- Lær av de gode nordiske eksemplene
- La næringslivet og ungdommene lære av hverandre

Foruten del 1 med anbefalingene, tegner heftet i del 2 et bilde av situasjonen i Norden og OECD i dag. Del 3 er fra de unges virkelighet og noen prosjekter som viser at det nytter å få ungdom tilbake til skolebenken, lærlingplass eller arbeidsliv. I del 4 kommer noen politikere til ordet og i del 5 presenterer vi hva enkelte sentrale forskere sier om frafall i videregående skole/gymnas, arbeidsløshet blant ungdommen og hvilke konsekvenser dette fører til.

Til slutt finner du litteraturtips og et sammendrag på engelsk.

God lesing! God debatt!

*Tone Mørk
Direktør
Nordens Velfærdscenter*



Utgitt av
Nordens Velfærdscenter
www.nordicwelfare.org
Mars 2010

Ansvarlig redaktør og utgiver:
Direktør Tone Mørk
Redaktør: Gerd Vidje

Redaksjon:
Ole Johnny Hansen
Helena Lagercrantz
Nino Simic
Gerd Vidje
Lasse Winther Wehner

ISBN: 978-87-7919-039-9

Opplag: 2000

Grafisk design: Aase Bie
Forsidefoto: Gerd Vidje
Trykk: www.kursiv.no

**Nordens Velfærdscenter
Sverige**
Box 22028
104 22 Stockholm
Sverige
Besøksadress:
Hantverkargatan 29
Tel: +46-8-545 536 00
info@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Finland**
Annegatan 29 A 23
FIN-00100 Helsingfors
Finland
Tel: +358-9-694 8082
nvcfi@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Danmark**
Slotsgade 8
DK-9330 Dronninglund
Danmark
Tel: +45 96 47 16 00
nvcdk@nordicwelfare.org



1	NVC anbefaler	
	Nordens Velfærdscenter anbefaler	4
2	Fakta	
	Utdanning er avgjørende for å få jobb og fotfeste i arbeidslivet	11
	OECDs strategier mot ungdomsledigheten	12
	Arbeidsdeltakelse og arbeidsløshet blant ungdom i Norden	14
	Virkemidler i arbeidsmarkedspolitikken	16
	Generelt om arbeidsdeltakelse og arbeidsløshet i Norden	19
	OECDs generelle tiltak for å motvirke jobbkrisen	21
3	Fra virkeligheten	
	Nytt liv som lærling på Skruen	25
	Dagens skole skaper tapere	27
	Tar samfunnsansvar og trenger fagarbeidere	29
	En fremtid med utfordringer	30
	Livsresan i Sverige	32
	Livets cirkus	36
	Tar ungdommen på alvor	38
	Sin egen vei til arbeid	42
4	Fra politikere	
	Et felles løft i Norden	45
	Behovet av å ringe en vän	47
5	Fra forskning	
	Arbeidet, pengene eller livet!	51
	Social arv og utviklingsmuligheter	54
	Kjempegevinst ved å hindre dropouts	58
	Ett lærlingssystem kan minske arbeidsløsheten	61
	Den dubbla vanmaktens logik	64
6	Litteratur	
	Tips	67
7	Sammendrag/Summary	
	Sammendrag på engelsk	69



Nordens Välfärdscenter anbefaler



1
KAPITTEL



*Husker du følelsen da du søkte din første jobb?
Forberedelsene og nervøsiteten? Det er kanskje en
stund siden? Tjue år? Tretti? Kanskje mer? En annen tid
under andre betingelser. Det eneste som med sikkerhet
forener deg med dagens unge arbeidsledige er at du
den gangen ikke hadde noen yrkeserfaring å vise til.
Ellers er nok forskjellene større enn likhetene.*

1

NVC
anbefaler

2

Fakta

3

Fra
virkeligheten

4

Fra
politikere

5

Fra
forskning

6

Litteratur

7

Sammendrag
Summary



TIL DEN VOKSNE GENERASJONEN

Verken da eller nå utgjør ungdommen en homogen gruppe. De forenes av sin unge alder, men består ellers av et mangfold av talenter, kvaliteter, erfaringer og drømmer. Dette positive mangfoldet skal senere forplante seg til arbeidslivet, ved at talentene omformes til kompetanse, ferdighet og nytte.

At ungdommen er forskjellig fikk vi bekreftet under Ungdomsdebatten som Nordens Velfärdscenter arrangerte høsten 2009. Noen av ungdommene kan du lese om i dette heftet.

Om nordmannen Fredrik som var en typisk dropout, men som mot alle odds klarte å få lærlingplass ved hjelp av prosjektet «Nye muligheter». Om Isabella fra København som ikke ser lyst på fremtiden som rullestolbruker. Om Kári som er arbeidsløs kunstner på Island og om Jean, innvandrer og gymnasiast i Sverige som ennå ikke har fått sin første sommerjobb. Nå jobber han med å etablere sitt eget foretak.

Nordens Velfärdscenter skal bidra til debatt om utfordringene den nordiske velferdsmodellen står overfor, herunder utfordringene knyttet til ungdomsledigheten som er betydelig også i Norden. Her løfter vi frem tematikk vi mener er viktig å debattere i arbeidet mot ungdomsledigheten. Vi kommer også med fem anbefalinger som vi håper kan bidra til gode diskusjoner om utfordringene – debatter som i neste omgang kan føre til målrettede strategier for å løse ungdomsledigheten.

1. Ungdommen må tas på alvor og bringes aktivt inn i arbeidet med å løse ungdomsledigheten. Brukermedvirkning, det vil si unges medvirkning, må sikres!

Uten å ta utgangspunkt i ungdommen selv, kommer vi ingen vei. En ting er sikkert: Vi løser ikke problemene til dagens ungdom med de voksnes tjue-tretti år gamle forestillinger. Ungdommen må aktivt med, med sine kvaliteter og sin kunnskap.

Brukermedvirkning er et sentralt prinsipp å arbeide etter på en rekke områder. Det innebærer at dem som skal få bistand må bli lyttet til hvis tiltakene skal treffe og resultater oppnås raskere og mer effektivt. Har vi gode arenaer for brukermedvirkning når vi jobber med tiltak for ungdommen? I faktadelen av dette temaheftet har vi løftet frem OECDs strategier for å løse ungdomsledigheten. Hvordan treffer disse strategiene det som ungdommen opplever som sine utfordringer? Og hva når strategiene skal omformes til aktive tiltak for ungdommen?

Artiklene i dette temaheftet gir et tydelig bilde av at ungdommen selv har en stemme det er viktig å lytte til. Som en øvelse på i større grad å benytte ungdommens kunnskap og kvaliteter, bør det utvikles nye arenaer der ungdom selv er aktivt medvirkende.



2. Vi trenger en forsterket diskusjon om hvorvidt dagens skolesystem møter dagens ungdom og det mangfoldet de representerer.

Ungdom har ulik ballast. Og de lærer ulikt. Skolen har derfor et stort ansvar for å utforme tilbud som gjenspeiler dette mangfoldet samtidig som det tilpasses det arbeidslivet de senere skal møte.

I dag faller drøyt en av tre ungdommer ut av videregående opplæring/gymnas og arbeidsløsheten blant ungdom brer om seg. Jobbkrisen som nå følger finanskrisen gjør situasjonen enda mer urovekkende. Ungdom uten fullført utdanning og arbeidserfaring stiller bakerst i jobbkøen. Frykten er stor for at mange ender opp som varige stønadsmottakere og blir en tapt generasjon for arbeidslivet. **En slik utvikling har ikke Norden råd til!**

Hva er galt? Er det skolen og utdanningssystemene, er det næringslivet, er det de voksnes forventninger til ungdommen eller er de unge selv? Det finnes selvsagt ikke et enkelt svar på dette, og det vil være naivt å peke på én faktor alene som kan løse den utfordrende situasjonen.

En resept peker seg imidlertid ut. Få alle ungdommer gjennom en grunn- og videreutdanning slik at de får et bevis for sin kompetanse og gjennomføringsevne å vise frem i møte med arbeidslivet. Det er også mer og mer åpenbart at den skolen vi tilbyr de unge, ikke har et tilbudsspekter som gjenspeiler variasjonen i ungdomsgruppen.

Fra mange hold blir det blant annet påpekt at det bør utvikles et større spekter av praktisk orienterte fag til alle de som ikke er så teoretisk sterke.

Det er stor variasjon i skoletilbudene i de nordiske landene. Enkelte skoletilbud tilrettelegger i stor grad undervisningen etter den enkelte unges behov og talent og tilpasser det samtidig etter næringslivets behov. Spesielt det danske skolesystemet peker seg ut med et rikt tilbudsmangfold, med stor vekt på læring ut fra individuelle behov og variasjon mellom teori og praksis. Hele Norden trenger skoler som har mangfold i sine læringsformer.

3. En skole også for fremtidige arbeidsgivere.

«Skolen utdanner hovedsakelig ungdom til å bli ansatte, hvorfor har vi ingen utdanning som lærer oss å bli arbeidsgivere?» Det var Jean som stilte spørsmålet i ungdomsdebatten i høst, og han gjentar det her i heftet. Han savner et utdanningstilbud som kan gi ungdommen kunnskap til å etablere seg som selvstendig næringsdrivende på arbeidsmarkedet. Vi er enig med Jean. Samfunnet trenger arbeidsgivere og gründere. Mange har talent og pågangsmot til å etablere egne foretak og bli fremtidens arbeidsgivere. Dette forutsetter nær kontakt med næringslivet. At næringslivet i enda større grad enn i dag tar imot ungdom som vil hospitere, vil delta som forelesere på skolen osv.

4. Vi må lære av hverandre og bruke de gode eksemplene. Det bør etableres nye nordiske arenaer for å utveksle kunnskap, erfaringer og diskutere problemstillinger omkring utforming av skolemodeller og tiltak på arbeidsmarkedet rettet mot ungdommen.

Frafallet i videregående opplæring/ gymnas og de store arbeidsløshetstallene blant ungdom har ført til mange prosjekter, stor iderikdom og mange gode eksempler for hva som skal til for å lykkes. Landene i Norden har litt forskjellig tilnærming og har ulike erfaringer. Vi vil oppfordre til å bruke de nordiske forskjellene som en kilde og inspirasjon til å lære av hverandres beste erfaringer.

5. Næringslivet og ungdommene som fremtidens arbeidstakere må kobles tettere sammen. Næringslivet må brukes som en viktig kunnskapskilde når skoletilbudene skal utformes, og næringslivet må se den muligheten som ligger i å lytte på ungdommene.

Utforming av skolemodeller må tilpasses næringslivets behov. Erfaringer fra de landene som har lærlingeordninger, viser at tilbudet til lærlinger må være i harmoni med det til enhver tid gjeldene arbeidsmarked. Det må derfor sikres at utdanningssystemet er i stand til å tilegne seg de kvalifikasjoner og ferdigheter som arbeidslivet vil ha.

Dagens ungdom har en annen kompetanse enn den voksne generasjonen. De er den mest IT-kunnskapsrike, bereiste og sosiale generasjon noensinne. Nettverkene deres beveger seg i en virtuell verden over landegrensene. De er endringsdyktig og representerer en helt ny kompetanse som arbeidslivet trenger i den globale konkurransen.

Næringslivet må åpne seg for å ta imot og bruke denne kompetansen. De bedriftene som vet å bruke ungdommenes nye kompetanse vil være fremtidens vinnere. Å bruke ungdom som læringskilde kan bringe noe friskt og nytt inn i arbeidslivet. Det kan også bidra til å sikre konkurranseevnen i en verden som setter store krav til omstillingsferdigheter.

*Nordens Velfärdscenter
utfordrer til debatt!*

DAGENS UNGDOM har en annen kompetanse enn den voksne generasjonen. De er den mest IT-kunnskapsrike, bereiste og sosiale generasjon noensinne. Nettverkene deres beveger seg i en virtuell verden over landegrensene. De er endringsdyktig og representerer en helt ny kompetanse som arbeidslivet trenger i den globale konkurransen.



Fakta



Utdanning er avgjørende for å få jobb og fotfeste i arbeidslivet

Om lag tre av ti ungdommer fullfører ikke videregående skole/gymnas, og de som faller fra har økt risiko for ikke å få arbeid. Overgangen fra utdanning til arbeid er en kritisk fase.

OECDs «Jobs for Youth» studier peker særlig på to grupper som er i risikosonen. Den ene gruppen er ungdom som ikke fullfører videregående utdanning. Mange har innvandrer- eller minoritetsbakgrunn og bor ofte i områder preget av arbeidsløshet, lav integrering og fattigdom. Det er ungdom som verken er i utdanning, arbeid eller arbeidstrening.

Den andre gruppen har ofte fullført utdanning, men har likevel store problemer med å få innpass i arbeidslivet. Det er ungdom som går inn og ut av midlertidige jobber og er arbeidsløse i perioder. I denne gruppen finnes mange unge med funksjonsnedsettelse.

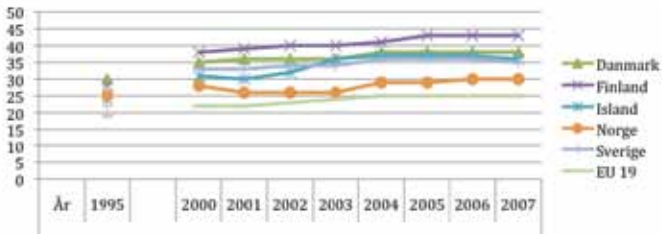
Utdanningsnivået er gjennomgående høyt blant ungdom i de nordiske landene, og rundt 30–40 prosent tar høyere utdanning etter videregående skole/gymnas. Det er imidlertid betydelige forskjeller mellom de nordiske landene. I Finland tar over 40 prosent i alderen 20–29 år høyere utdanning, mens andelen er om lag 30 prosent i Norge (2007). I de øvrige landene er andelen mellom 30 og 40 prosent. **Figur 1** viser også at andelen som tar høyere utdanning har økt mest i Finland og minst i Norge (siden 2000). I EU er andelen om lag 25 prosent og viser en svak økning.

Figur 2 illustrerer at høyere utdanning lønner seg for å få jobb og fotfeste i arbeidslivet. Figuren viser andelen ungdom mellom 15 og 29 år i arbeid etter utdannings-

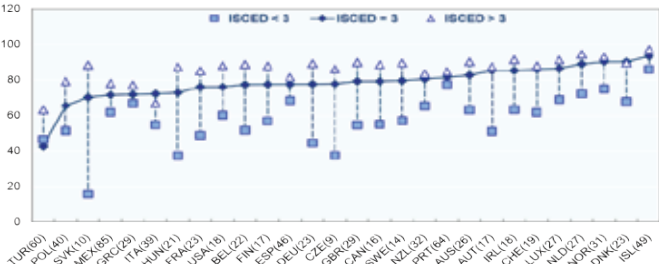
nivå i 28 OECD-land. Figuren viser at arbeidsdeltakelsen er om lag 20 prosent høyere blant unge med høyere utdanning etter videregående skole/gymnas enn blant unge med grunnutdanning.

Andelen med fullført videregående skole/gymnas som er i arbeid er nokså lik i de aller fleste landene. Andelen i arbeid er høyest i Island, Danmark og Norge med rundt 90 prosent i arbeid (2006). Finland og Sverige hadde noe lavere andel i arbeid, og også noe større forskjeller avhengig av utdanningsnivå.

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Fra politikere
5	Fra forskning
6	Litteratur
7	Sammendrag Summary



Figur 1: Andelen personer (i prosent) mellom 20 og 29 år som tar høyere utdanning i Norden 1995–2007.



Figur 2: Figuren viser andelen ungdom (i prosent) mellom 15 og 29 år i arbeid etter utdanningsnivå i 28 OECD-land (2006). Kilde: OECD Education database.

OECDs strategier mot ungdomsledigheten

Arbeidsløsheten blant ungdom har økt sterkt under dagens økonomiske krise, langt sterkere og til høyere nivåer enn i den voksne befolkningen som helhet.

Det er vanlig i en nedgangskonjunktur, men det er også vanlig at de fleste unge kommer seg raskt i arbeid eller utdanning etter en arbeidsløs periode. På den annen side vil vanskeligstilte grupper av ungdom oppleve enda større problemer med å få seg arbeid i krisetider.

Politikken rettes mot å løse begge utfordringene: Bekjempe den generelle arbeidsløsheten blant ungdom og det mer strukturelle

«utenforskapet» blant gruppen vanskeligstilt ungdom. OECD trekker blant annet fram disse tiltakene:

Forhindre at dagens «skole-dropouts» blir en tapt generasjon for arbeidslivet

Mange land er opptatt av dette og mye prøves ut, blant annet:

- Tiltak for å få til bedre samspill og samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner, arbeidskontor, ungdommen selv og eventuelt familie og miljø.
- Tidlig intervensjon, veiledning og oppfølging ved potensielle og faktiske «skole-dropouts», og samarbeid om og bidra til å finne egnet jobb eller opplæring, gjerne i kombinasjon med hverandre.
- Utvidet bistand til jobbsøking for dem som er klare for arbeidslivet.
- Bistå med å etablere og holde på en tilknytning til arbeidslivet for dem som har størst problemer med å få seg jobb.

Forsterke det sosiale sikkerhetsnettet og arbeidsrettet opplæring på vei mot arbeid

Mange OECD-land har forsterket det sosiale sikkerhetsnettet for risikoutsatt ungdom ved å utvide adgangen til inntektssikring og støtte gjennom arbeidsløshets-trygd og andre sosialforsikringer. I tillegg blir virksomheter stimulert og støttet til å ta inn og lære opp ungdom gjennom lærlingeordnin-

FLEKSJOB I DANMARK

- Fleksjob er et tilbud til personer med en varig og væsentlig nedsatt arbeidsevne. Det er betingelse for at få et fleksjob, at det fx via aktivering, revalidering m.v. er konstateret, at personen ikke kan klare et job på normale vilkår, herunder efter de sociale kapitler i overenskomstene.
- Arbejdsgiveren udbetaler lønnen til den fleksjobansatte – som udgangspunkt overenskomstmæssig løn. Til gengæld får arbejdsgiveren et tilskud på en halv eller to tredjedele af den mindste overenskomstmæssige timeløn afhængigt af den nedsatte arbejdsevne.
- Løn og øvrige arbejdsvilkår fastsættes i samarbejde med de faglige organisationer.
- Ved tilrettelæggelsen af arbejdet tages hensyn til den nedsatte arbejdsevne, således at fleksjobberne enten kan arbejde fuldt effektivt på nedsat tid eller med nedsat effektivitet på fuld tid med indlagte skånehensyn som fx pauser.

Arbejdsmarkedsstyrelsens hjemmeside www.ams.dk

ger, med mer arbeidsrettet undervisning under skole- og lærlingetiden.

Tilpasse de aktive arbeidsmarkedstiltakene bedre til vanskeligstilt ungdom

Noen land utvikler programmer basert på gjensidige forpliktelser mellom ungdommen og arbeidskontoret, og eventuelt med skolen og andre instanser som sosialkontor, helsetjeneste osv. Den unge forplikter seg til å gjennomføre programmet som han/hun og hjelpeapparatet legger opp sammen. Hjelpeapparatet forplikter seg til å sørge for et opplærings/opptreningsprogram og å sikre en viss inntekt og økonomisk støtte til gjennomføringen. Videre er det tett oppfølging underveis. Et skifte fra en «arbeid-først» tilnærming til en «lære- og opptrening først» tilnærming kan være hensiktsmessig.

Sikre at alle som er ferdig med utdanning er i stand til å tilegne seg de kvalifikasjoner og ferdigheter som arbeidslivet trenger

Det å fange opp risikoutsatt ungdom tidlig er en del av en slik strategi. I tillegg finnes det «2. sjanse muligheter» for de som har falt ut av skolen, for eksempel gjennom arbeidsplassbaserte lærlingeordninger med støtte fra arbeids- og utdanningsinstitusjoner. Et annet tiltak er å legge bedre finansielt til rette for at studenter kan kombinere studier og arbeid eller veksle mellom studier og arbeid for å fullføre utdanningen, og samtidig orientere seg bedre mot arbeidslivet.

Takle barrierene på etterspørselssiden i arbeidsmarkedet

En utfordring er å redusere kostnader, usikkerhet og mangel på

kunnskap og mot hos arbeidsgivere slik at de tør å tilsette ungdom som i utgangspunktet ikke er de mest konkurransedyktige og etterspurte på arbeidsmarkedet. Neste steg er hvordan man skal få til en god overgang fra den første jobben til et varig fotfeste i arbeidslivet. Et sett av strategier og tiltak prøves ut for å redusere slike etterspørselbarrierer i arbeidsmarkedet, slik som:

- Stimulere og støtte mentorordninger og personlige coacher
- Redusere bedriftenes kostnader ved å tilsette, lære opp og holde på lavkvalifiserte ungdom gjennom effektive subsidie- og støtteordninger til bedriftene.
- Redusere gapet mellom arbeidslivets reguleringer for midlertidig og fast arbeid. Dette kan bidra til mer smertefri overgang fra «svingdørsjobber» mot mer varige arbeidsforhold. En slik tilnærming kan gjerne kombineres med aktive arbeidsmarkedstiltak og opplæring av «flexicurity-karakter».

Det gjøres mye i de nordiske landene for å motvirke arbeidsløsheten og øke inkluderingen i arbeidslivet. Både i politikken, i næringslivet, på lokalplanet og av enkeltpersoner. Mange nye virksomheter og arbeidsplasser etableres og formidles, også under dagens krise. Gamle strategier og virkemidler fornyes eller forsterkes og nye prøves ut.

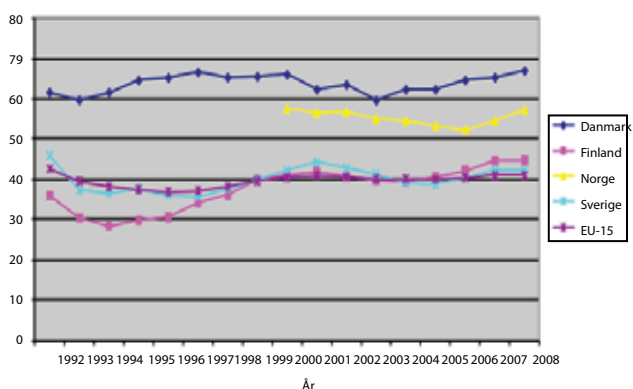
De nordiske arbeidsministrene har nylig satt i gang en kartlegging av hva man gjør i de nordiske landene for å redusere arbeidsløsheten blant ungdom og øke ungdommens tilknytning til arbeidslivet på lengre sikt. Oppdraget ble satt i gang i november 2009, og rapport skal leveres til de nordiske arbeidsministrene våren 2010.

KILDER

- OECD «Jobs for Youth Review»
- «Tackling the Jobs Crisis: Helping Youth to get a firm Foothold in the Labour Market.» Paper to OECD Labour and Employment Ministerial Meeting 28–29 September 2009.

Arbeidsdeltakelse og arbeidsløshet blant ungdom i Norden

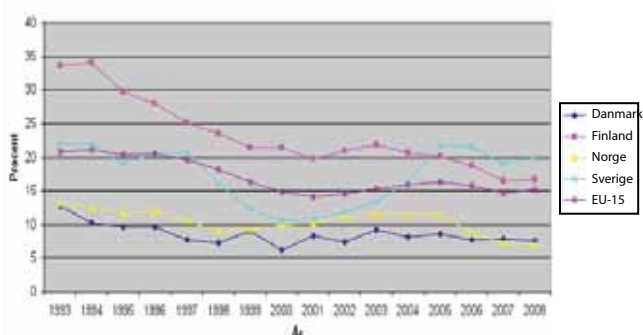
Arbeidsdeltakelse og arbeidsløshet blant ungdom i de nordiske landene er forskjellig.



Figur 3: Arbeidsdeltakelse blant ungdom i Norden og EU 1992–2008.

Figur 3 viser at arbeidsdeltakelsen blant ungdom mellom 15 og 24 år er høyest og har steget siden 2003 i Danmark (ca 67 prosent i 2008), og nest høyest i Norge (57 prosent i 2008). Island har imidlertid hatt den høyeste arbeidsdeltakelsen blant ungdom, med om lag 80 prosent i 2006–2008. (Island er ikke med i figuren). I Norge gikk arbeidsdeltakelsen litt nedover i årene 2000–2005, men har siden økt. I Finland og Sverige har arbeidsdeltakelsen blant ungdom vært lavere og nokså konstant siden 2000, nemlig om lag 40–45 prosent. Det er på linje med gjennomsnittet for EU-land (EU-15).

Arbeidsløsheten blant ungdom varierer mer enn sysselsettingsgraden både mellom de nordiske landene og over tid. Det fremgår av **figur 4**. Ungdomsarbeidsløsheten er høyest i Sverige (20 prosent siden 2005), fulgt av Finland (17 prosent i 2008) og lavest i Danmark, Island og Norge (7–8 prosent i 2005–2008).



Figur 4: Arbeidsløshet blant ungdom mellom 15 og 24 år i Norden og EU 1992–2008.



Gjennomsnittlig ungdomsarbeidsløshet i EU-land (EU-15) var 15 prosent i 2008 og har vært nokså konstant på dette nivået siden 2000. Ungdomsarbeidsløsheten har steget kraftig i Sverige siden 2000, mens den har vært avtagende i Finland. Også i Norge har ungdomsarbeidsløsheten avtatt i de senere år. I Danmark og Island har den vært nokså konstant.

I følge Eurostat økte ungdomsledigheten sterkt under nedgangskonjunktoren 2008/2009. Det skjedde i alle de nordiske landene, se **tabell 1**. Ungdomsarbeidsløsheten er høyest og øker mest i Finland og Island, fulgt av Sverige. I Danmark og Norge er ungdomsarbeidsløsheten lavere og øker mindre. De fleste ungdommer i alderen 15–24 år er imidlertid under utdanning.

Tabell 1

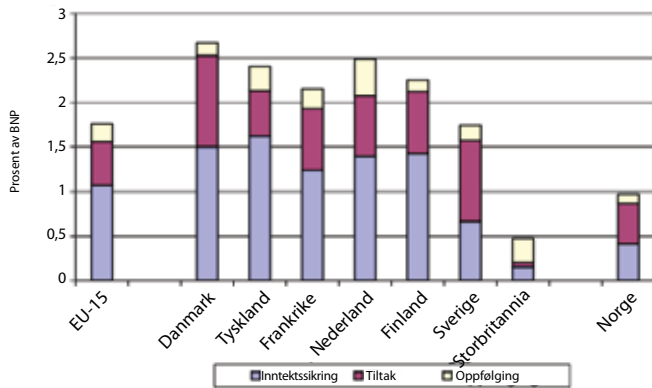
Danmark:	Fra	8,5 %	i desember 2008	til	12,7 %	i desember 2009
Finland:	Fra	17,8 %	i desember 2008	til	23,5 %	i desember 2009
Island:	Fra	10,8 %	i 4. kvartal 2008	til	16,1 %	i 4. kvartal 2009
Norge:	Fra	7,9 %	i desember 2008	til	9,0 %	i desember 2009
Sverige:	Fra	22,0 %	i desember 2008	til	26,9 %	i desember 2009
EU (15):	Fra	17,0 %	i desember 2008	til	21,4 %	i desember 2009

KILDE:
Eurostat og
Statistics
Iceland

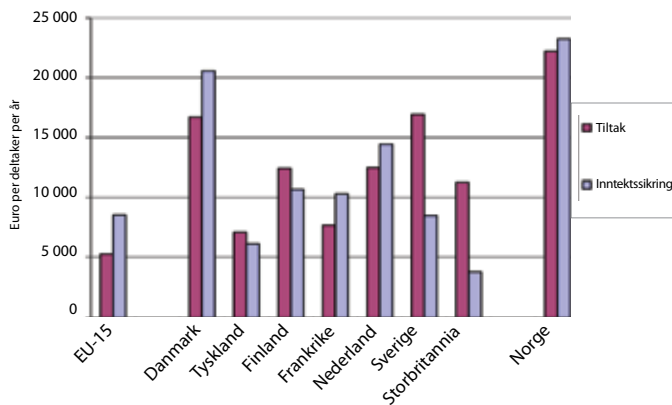


Virkemidler i arbeidsmarkedspolitikken

Virkemidlene i arbeidsmarkedspolitikken er mange, og de har ulik utforming og praksis. De kan stort sett deles inn i følgende hovedtyper:



Figur 5: Offentlige utgifter til arbeidsmarkedetiltak i Norden og andre land i prosent av BNP i 2007.



Figur 6: Gjennomsnittlige utgifter per deltaker i arbeidsmarkedetiltak i 2007 for henholdsvis tiltak og inntektssikring

- **Formidling** av arbeidssøkere som tilbys fra arbeidskontorene. Det omfatter informasjon, veiledning og hjelp til jobb-søking.
- **Tiltak** som tar sikte på å aktivisere arbeidssøkerne og forbedre deres sjanser på arbeidsmarkedet. For eksempel ved opplæring, arbeidspraksis osv. Dette omfatter også støtte til egenetablering og tilrette-legging i virksomheter for å gjøre det lettere å ta inn jobb-søkere eller beholde ansatte som risikerer å miste jobben.
- **Inntektssikring** ved arbeids-løshet. Det er økonomisk støtte til livsopphold til arbeidsledige og andre jobbsøkere, til personer på rehabilitering osv.

Virkemidlene i arbeidsmarkeds-politikken er i stor grad generelle, det betyr at det i liten grad er egne virkemidler for bestemte målgrupper som ungdom. Likevel er visse typer tiltak mer rettet mot og brukt av ungdom enn andre. Måten de brukes og gjennomføres på kan være forskjellige avhengig av hvem som mottar dem.

De nordiske landene kjenne-tegnes ofte ved en aktiv arbeids-markedspolitikk. Det vil si at omfanget og spekteret av virke-midler er stort, og de øker raskt i nedgangstider og trappes ned ved høykonjunktur.

Det legges stor vekt på for-midling og tiltak. Inntektssikring er ofte forbundet med klare be-

stemmelser om begrenset varighet og med oppfølging under ledighetsperioden. Den konkrete utformingen og gjennomføringen av virkemidlene varierer mellom land og over tid. Overfor ungdom er det formidling og tiltak i form av utdanning, arbeidsopplæring og arbeidspraksis som dominerer.

Figur 5 viser omfanget av offentlige utgifter til arbeidsmarkedstiltak i de nordiske landene og i enkelte andre europeiske land i 2007, målt som andel av bruttonasjonalproduktet (BNP). I 2007 var det forholdsvis lav og nedadgående arbeidsløshet i alle landene. Tallene i figur 5 er hentet fra Eurostats Labour Market Policy Database (ELMPD). Island er ikke med der.

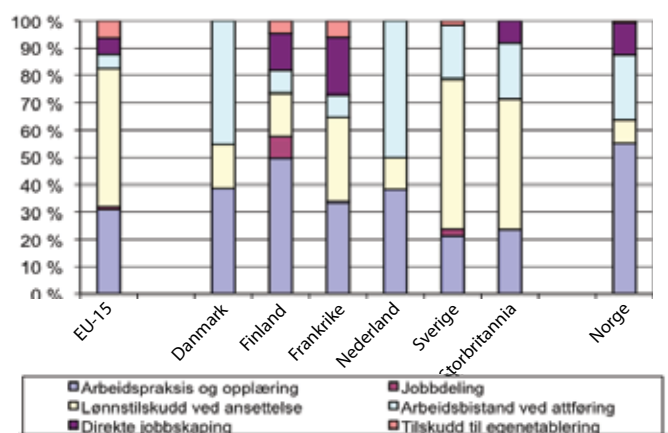
Figuren viser at utgiftene var høyest i Danmark (2,7 prosent av BNP), selv om arbeidsløsheten der var blant de laveste. Utgiftene var også relativt høye i Finland (2,3 prosent), samtidig som arbeidsløsheten var noe høyere enn i Danmark. Sverige brukte noe mindre penger til arbeidsmarkedstiltak enn Danmark og Finland (1,7 prosent av BNP), selv om arbeidsløsheten var noe høyere, men avtagende. Norge hadde lavest utgifter (1 prosent), noe som reflekterer den laveste arbeidsløsheten. Nederland brukte imidlertid mer penger på arbeidsmarkedstiltak enn Norge på tross av om lag like lav og avtakende arbeidsløshet. **Figur 6** viser også at de nordiske landene brukte en større del av utgiftene på aktive arbeidsmarkedstiltak og en noe mindre andel til inntektssikring enn de andre landene. Det gjelder i mindre grad Finland enn de andre nordiske landene.

Figur 6 illustrerer aktiviteten i de samme landene på en litt annen måte, nemlig ved gjennomsnittlige utgifter per deltaker i arbeidsmarkedstiltak i 2007 for henholds-

vis tiltak og inntektssikring. Vi ser at de nordiske landene bruker mer til arbeidsmarkedstiltak og inntektssikring enn gjennomsnittet for EU-land. Norge og Danmark investerer klart mest per deltaker, mens Finland og Sverige ligger lavere, nærmere nivået i Nederland og Frankrike, men også de bruker klart mer enn gjennomsnittet for EU-land. Norge og Finland bruker omtrent like mye per deltaker til henholdsvis (aktive) tiltak og (passive) inntektssikring. Sverige bruker mer til tiltak enn til inntektssikring, mens dette er omvendt i Danmark. EU-landene bruker gjennomsnittlig mer til inntektssikring (passive ytelser) enn til (aktive) tiltak per deltaker. I Storbritannia og Tyskland er det omvendt.

Figur 7 viser hvordan deltakerne på arbeidsrettede tiltak fordeler seg etter typer av tiltak. Vi skiller mellom arbeidspraksis og opplæring, jobbdeling, lønns-tilskudd, arbeidsbistand ved attføring/rehabilitering, direkte jobbskaping og tilskudd til egenetablering. Figuren viser at i Finland og Norge går om lag halvparten på arbeidspraksis og opplæring, mens i Sverige er det lønns-tilskudd som brukes mest.

KILDE:
Virkemidler i arbeidsmarkeds-
politikken byg-
ger på artikkelen
«Arbeidsmarkeds-
politikken i Norge
og EU» av Eugenia
Vidal-Gil, publi-
sert i «Arbeid og
Velferd» nr 4/2009.
Artikkelen baserer
seg på data fra
Eurostats arbeids-
markedsdatabase.



Figur 7: Antall deltakere fordelt på arbeidsrettede tiltak i Norden og andre land i 2007.

Lønnstilskudd er også mest brukt i EU-land i gjennomsnitt. I Danmark er det arbeidsbistand ved attføring som er det mest brukte tiltaket, også det for nærmere halvparten av tiltaksdeltakerne. I Norge og Finland er det drøyt ti prosent av tiltaksdeltakerne som omfattes av direkte jobbskapingstiltak. Støtte til egenetablering er lite brukt i de nordiske landene, med Finland som et unntak.

Vi vet lite om hva som skjuler seg bak disse tilsynelatende store forskjellene i bruk av ulike typer arbeidsmarkedstiltak. Og enda mindre i hvilken grad dette påvirker utfallet i form av arbeidsdeltakelse og lav/reduisert arbeidsløshet, og hva som er mest effektivt for hvem.



NYSTARTSJOPP I SVERIGE

Nystartsjobb är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd som infördes i Sverige den 1 januari i 2007. Åtgärden fungerar på så sätt, att om en arbetsgivare anställer en långtidsarbetslös person får arbetsgivaren en nedsatt arbetsgivaravgift motsvarande tiden som den anställda varit arbetslös. Nystartsjobben gäller endast för personer som varit arbetslösa i över ett år, med undantag för ungdomar där tiden istället är sex månader, eller personer som fått sjukpenning, rehabiliteringspenning, sjuk- och aktivitetsersättning eller varit anställda hos Samhall. Intentionen med nystartsjobben är att stimu-

lera arbetsgivare att anställa personer som varit utanför arbetsmarknaden under en längre tid. De som vid årets ingång ännu ej fyllt 20 år är inte berättigade till nystartsjobb utan får vänta till året efter de fyllt 20. Ungdomar som är 18 eller 19 år och som erbjudits anställning (provanställning, timanställning eller tillsvidareanställning) hos en arbetsgivare kan alltså gå miste om möjligheten till jobb då Arbetsförmedlingen måste neka stödet till nystartsjobbet.

Faktablad

www.arbetsformedlingen.se/library/Documents/faktablad/nystart_as.pdf

Generelt om arbeidsdeltakelse og arbeidsløshet i Norden

2

Fakta

*De nordiske landene kjennetegnes generelt av høy del-
takelse i arbeidslivet og lav arbeidsløshet sammenlignet
med de fleste andre land.*

Rundt åtte av ti personer i alderen 15–64 år er yrkesaktive. Arbeids-
løsheten blant den yrkesaktive
delen i de nordiske landene har
tradisjonelt vært under fem pros-
ent. I EU-området deltar om lag
syv av ti personer i arbeidslivet,
og arbeidsløsheten er på rundt
åtte prosent.

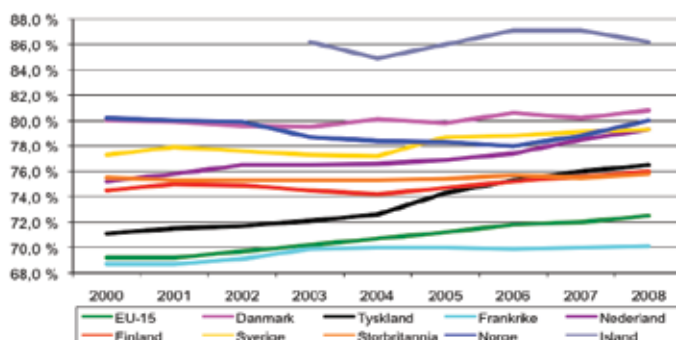
Dette har sammenheng med den
økonomiske politikken og arbeids-
markedspolitikken som føres i de
nordiske landene. Vi snakker ofte
om en nordisk modell. Den kjenne-
tegnes av en aktiv og samordnet
økonomisk politikk, arbeids-
markedspolitikk og sosialpolitikk,
en ganske raus velferdsstat hvor
alle innbyggere har like vilkår og
et trepartssamarbeid mellom
regjeringen og partene i arbeids-
livet. De nordiske landene har på
denne måten lyktes i å kombinere
en balansert økonomisk utvikling,
fleksibilitet og omstillingsevne med
stor grad av økonomisk og sosial
likhet og trygghet for folk flest.

Figur 8 viser at den samlede
arbeidsdeltakelsen i befolkningen
mellom 15 og 64 år er høyest i
Island (86 prosent), fulgt av
Danmark, Norge og Sverige
(ca 80 prosent). Finland er noe
lavere (77 prosent). Gjennom-
snittet for EU (15) var om lag
72 prosent. Dette var i 2008.

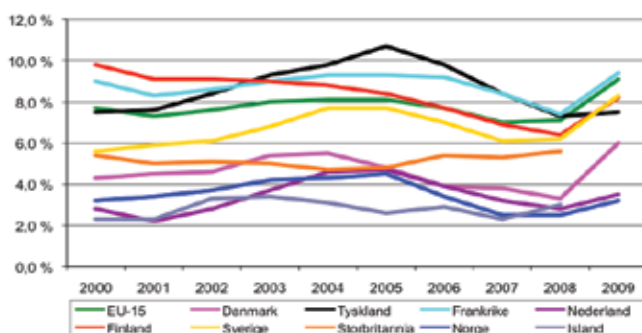
Arbeidsdeltakelsen har vært
stabil siden 2000 i Danmark,
Finland og Sverige. I Norge har
den først avtatt litt for så å øke fra
2006. I EU-landene har arbeids-

deltakelsen vært økende siden
2000.

Den relativt høye arbeids-
deltakelsen i de nordiske landene
har særlig sammenheng med høy
arbeidsdeltakelse blant kvinner.
Arbeidsdeltakelsen blant menn
er litt høyere enn blant kvinner.
Arbeidsdeltakelsen er også klart
høyere blant seniorer (55–64 år)
i de nordiske landene enn i de
fleste andre land. Finland ligger



Figur 8: Viser samlet arbeidsdeltakelse i Norden og EU 2000–2008.



Figur 9: Samlet arbeidsløshet i Norden og EU 2000 i 2008

tradisjonelt her noe lavere enn de øvrige nordiske landene.

Figur 9 viser at den samlede arbeidsløsheten er lavest i Norge (2,5 prosent i 2008), fulgt av Danmark (3,5 prosent i 2008). Island har også hatt lav arbeidsløshet (2,5–3 prosent siden år 2000). I Finland og Sverige har arbeidsløsheten vært høyere og mer på europeisk nivå i de senere årene (6–8 prosent). Gjennomsnittet for EU (15) var en samlet arbeidsløshet på syv prosent i 2007 og 2008. Arbeidsløsheten økte noe i de aller fleste landene

fra 2000 til 2005, avtok 2005–2007, for så å begynne å stige igjen høsten 2008, da finanskrisen satte inn.

Den globale økonomikrisen har også ført til stigende arbeidsløshet i de nordiske landene. Se **tabell 2**. Tallene er i prosent av alle yrkesaktive mellom 15 og 64 år. Regjeringene i de nordiske landene har satt inn diverse tiltak for å begrense virkningene av krisen. Det er økonomiske tiltak og arbeidsmarkedstiltak av generell og konjunkturmessig karakter.

Tabell 2

Danmark:	Fra	3,3 % i 2008	til	9 % i 2009
Finland:	Fra	6,4 % i 2008	til	8,2 % i 2009
Island:	Fra	3,0 % i 2008	til	7,2 % i 2009
Norge:	Fra	2,5 % i 2008	til	3,2 % i 2009
Sverige:	Fra	6,2 % i 2008	til	8,3 % i 2009
EU (15):	Fra	7,1 % i 2008	til	9,1 % i 2009

KILDE:

Eurostat Labour
Force Survey og
Statistics Iceland

PRODUKTIONSSKOLEN I DANMARK

Produktionsskolen er et praktisk uddannelses tilbud, baseret på værkstedsundervisning. Her kan du prøve dig selv på forskellige fagområder. Mens du arbejder, kan du tænke over vejen frem i livet, og du har altid kammerater og en voksen vejleder at tale med.

Produktionsskolen er et praktisk uddannelses tilbud til dig, der har svært ved at vælge uddannelse efter folkeskolen. Også hvis du er gået i stå i din ungdomsuddannelse eller gerne vil have hjælp til at finde et job, er produktionsskolen måske noget for dig?

Produktionsskolerne er hjemmehørende under Undervisningsministeriet og er selvejende institutioner med egne bestyrelser mv. Skolerne er oprettet og drives efter bestemmelserne i Lov om produktionsskoler.

Hele regelgrundlaget med tilhørende bekendtgørelser kan findes på undervisningsministeriets hjemmeside på adressen www.uvm.dk/Uddannelse/Erhvervsuddannelser/Produktionsskoler.aspx

OECDs generelle tiltak for å motvirke jobbkrisen

Finanskrisa som satte inn høsten 2008, gikk raskt videre til en økonomikrise og deretter til en jobbkrise. Arbeidsløsheten økte kraftig gjennom 2009 i de aller fleste OECD-land og ifølge OECD forventes den å øke i 2010. Det er ikke ventet vesentlig nedgang i arbeidsledigheten før tidligst i 2011.

En rekke typer tiltak er satt inn i samtlige OECD-land for å dempe og motvirke følgene av krisen og for raskest mulig å oppnå oppgang og stabilitet i økonomien og arbeidsmarkedene. Tiltakene er rettet mot finansmarkedene, mot økonomien generelt, mot arbeidsmarkedene og i sosialpolitikken.

Grovt sett er følgende typer tiltak satt inn i de aller fleste land siden høsten 2008:

- Krisepakker for å redde banker, bankkunder og finansmarkeder
- Krisepakker for å stimulere etterspørselen etter varer og tjenester
- Styrking av arbeidsmarkedstiltak
- Styrking av sosialforsikringen for utsatte grupper
- Tiltak for å motvirke utstøting og utestenging av utsatte grupper på arbeidsmarkedet

Krisetiltakene må ses i lys av en generell utvikling i retning av en mer aktiv arbeidsmarkedspolitikk som har pågått i EU og OECD i de siste 10–15 årene. Det har vært en langsiktig politikk for å inkludere utsatte grupper i arbeidslivet. Det er bred enighet om at denne utviklingen ikke bør stoppe opp eller reverseres under den aktuelle lavkonjunkturen.

Som midlertidige konjunkturtiltak i mot den stigende arbeids-

ledigheten i 2009/2010, har særlig følgende typer strategier og tiltak vært fremtredende:

- Mange land har forsterket den sosiale inntektssikringen for arbeidsløse, særlig blant grupper med liten eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet og som har liten eller ingen opptjent rett til arbeidsledighetstrygd, rehabiliteringsstøtte osv. Varigheten og størrelsen på arbeidsledighetstrygden har også i mange tilfeller blitt økt.
- Alle OECD-landene har aktive arbeidsmarkedstiltak på en eller flere måter. Innsatsen dreier seg mye om forsterket arbeidsformidling og hjelp til jobbsøking.
- Opptrenings- og rehabiliteringsprogrammer er forsterket eller etablert. Mange land har for eksempel satt i gang eller forsterket særskilte arbeids-erfarings- og treningsprogrammer for personer med liten arbeidserfaring, særlig blant ungdom og innvandrere.
- Lønnssubsidier er etablert eller forsterket, særlig rettet mot midlertidige og korttids jobber, for å fremme inkludering og redusere kostnader og risiko for bedrifter.
- Mange andre tiltak er også satt i gang eller forsterket for å øke eller opprettholde etterspørselen

etter arbeidskraft i bedriftene. For eksempel midlertidig reduksjon i arbeidsgiveravgifter, arbeidsgiverpremier til sosialforsikringer osv. Mange har også etablert konkrete jobbskaping- og styrkingstiltak innen for eksempel offentlige investeringer og vedlikehold (offentlige bygninger, infrastruktur osv), og ved å styrke visse offentlige tjenester (for eksempel innen helse og omsorg).

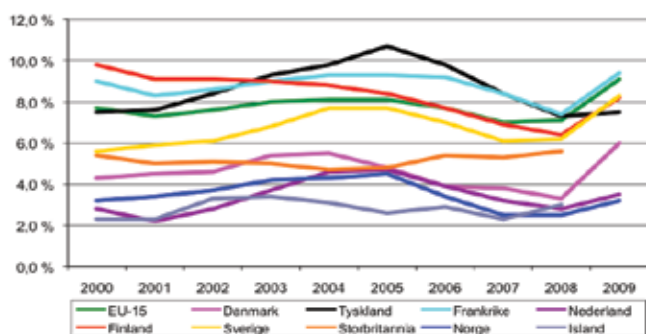
Disse strategiene har særlig vært rettet mot arbeidsløs ungdom for å motvirke at ungdom faller ut av utdanning, arbeid og samfunnsliv.

OECD fokuserer også på hvordan landene kan forsterke innsatsen for å motvirke fattigdom og tidlig frafall fra arbeidslivet gjennom langtidssykefravær og uførepensjonering. De nordiske landene har relativt lav, men ikke ubetydelig forekomst av fattigdom, og relativt omfattende og stigende frafall fra arbeidslivet gjennom uførepensjonering og annen førtidspensjonering.

De nordiske landene og særlig Norge, Sverige og Finland peker seg ut ved omfattende uføre- og tidligpensjonering. Se **figur 10**. Dette må til dels ses i sammenheng med aldringen i befolkningen og den relativt høye arbeidsdeltakelsen. Det innebærer at flere har rett til slike ytelser og kanskje at flere med redusert helse er i arbeid.

Den prosentvise tilveksten til uførepensjon er sterkest blant unge mellom 20 og 39 år og personer med psykiske problemer. Her står mange unge i fare for å falle varig ut av arbeidsliv og samfunnsliv og konjunkturedgangen kan bidra til å forsterke dette.

Kilder i OECDs tiltak for å motvirke jobbkrisen: OECD Employment Outlook 2009.



Figur 10: Forekomst av uførepensjonering i prosent av befolkningen fra 20–64 år i OECD-land fra 1990–2007.



FAKTA OM OPPLÆRING I NORGE

Oppfølgingstjenesten

Elever som dropper ut av videregående opplæring (gymnas) skal fanges opp av Oppfølgingstjenesten som følger opp ungdom til og med det året de fyller 21 år. Oppfølgingstjenesten skal kontakte ungdommen hvis hun/han:

- ikke har søkt videregående opplæring
- ikke har tatt imot tildelt elev- eller læreplass
- har avbrutt opplæringen før den er ferdig
- ikke er i arbeid
- har tapt opplæringsretten som følge av vedtak om bortvisning for resten av skoleåret eller heving av lærekontrakten

Oppfølgingstjenesten skal være behjelpelig med å formidle tilbud om opplæring, arbeid eller annen sysselsetting. Opplæringen skal så langt som mulig føre fram til formell kompetanse.

Oppfølgingstjenesten samarbeider med fylkeskommunale, kommunale og statlige instanser som også har ansvar for ungdom.

Lærling

Dersom ungdommen tar sikte på å avlegge fag- eller svenneprøven i et lærefag, kan han/hun inngå lærekontrakt med en lærebedrift og blir da lærling.

Lærekandidat

Dersom den unge tar sikte på en mindre omfattende prøve enn fag-/svenneprøve, en kompetanseprøve, kan han/hun inngå opplæringskontrakt med en lærebedrift og blir da lærekandidat.

Hvis det i løpet av læretiden viser seg at han/hun likevel kan oppnå yrkeskompetanse, kan opplæringskontrakten endres til ordinær lærekontrakt med fag-/svennebrev som mål.

Lærekandidater som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, har rett til spesialundervisning.

Lærekandidater inngår en opplæringskontrakt med lærebedriften eller opplæringskontoret ved læreforholdets begynnelse.

Som lærekandidat skal han/hun ved slutten av kontraktstiden gå opp til en kompetanseprøve som skal vise det nivået opplæringen har ført fram til. En kompetanseprøve er en prøve på et lavere nivå enn fag-/svenneprøven og kandidaten skal prøves i forhold til de målene som er fastsatt for opplæringen.

Praksisbrev

– en forsøksordning

Opplæringen til praksisbrev er en forsøksordning innenfor videregående opplæring, og en videreføring av lærekandidatordningen. I utgangspunktet er den åpen for alle, men den er særlig rettet mot ungdom som etter avsluttet grunnskole ønsker en mer praktisk opplæring og som vil kunne ha nytte av å arbeide mot et nærmere mål enn fag-/svennebrev etter fire års opplæring.

Forsøksordningen med praksisbrev tar utgangspunkt i midlertidige forsøkslæreplaner som er utarbeidet på basis av de ordinære læreplanene for fagene. Opplæringen tilrettelegges med vekt på praktisk opplæring, hovedsaklig i bedrift, og gir han/hun mulighet til å

- avlegge en kompetanseprøve etter to års opplæring
- oppnå et praksisbrev som dokumentasjon på en yrkeskompetanse som arbeidslivet vil kunne nyttiggjøre seg
- oppnå yrkestittelen kandidat i et lærefag

Fra virkeligheten



Nytt liv som lærling på Skruen

Fredrik Hagen står ved dataen og styrer dreiemaskinen. Kristiansands Skruefabrikk og Mekaniske Verksted, populært kalt «Skruen», produserer maskindeler i metall. Nå er bestillingen deler til et ekkolodd og Fredrik følger konsentrert med på skjermen.



Fagbrev som cnc-operatør eller mer forståelig maskinarbeider er snart i lomma til Fredrik (22). Og han er glad. For tre år siden hadde han nesten gitt opp å få lærlingplass eller jobb. Han lå på sofaen om dagen, satt ved dataen om natta og festet i helgene. På statistikken var han en «dropout».

Fredrik forteller

– Jeg vokste opp på Rjukan, et lite sted i Telemark. Da foreldrene mine skilte lag, flyttet jeg med moren min til Kristiansand. Da gikk jeg i niende klasse på ungdomsskolen og syntes at alt var veldig vanskelig. Jeg har alltid hatt problemer med å konsentrere meg og sitte stille. Å skifte skole og miljø gjorde nok ikke saken enklere for meg. Ungdomsskolen endte med dårlige karakterer. Jeg tok mekanisk grunnkurs i første klasse på videregående, men var ikke god nok til å gå videre på bilmekanikerlinje som jeg ønsket meg. Jeg var skuffet og det var ikke spesielt motiverende å fortsette med



– Å veksle mellom teori og praksis passet meg, og motivasjonen kom gradvis, sier Fredrik.

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkelighet
4	Fra politikere
5	Fra forskning
6	Litteratur
7	Sammendrag Summary

verkstedsfag som ikke opptok meg så veldig. Og det var bare teori og ingen praksis. Jeg skulka og var mye trett og lei av skolen. Mobbet ble jeg gjennom hele skoletida og jeg opplevde at ingen tok tak i problemene mine. Jeg fullførte videregående, men karakterene mine var så som så. Det var da problemene virkelig tok av. Jeg fikk ikke lærlingplass og hadde strøjobber som hjelpearbeider forskjellige plasser. I perioder fikk jeg dagpenger gjennom NAV. Jeg var 19, hadde flyttet for meg selv og følte at livet var

usikkert. Jeg havnet i et asosialt miljø hvor folk ikke akkurat var mors beste barn. Det ble mye surr.

En vellykket snuoperasjon

I alt surret fikk Fredrik tilbud om å delta i «Nye muligheter», et samarbeidsprosjekt for å få unge voksne med manglende grunnleggende ferdigheter i arbeid. Prosjektet involverte flere offentlige instanser og lokale industribedrifter. Ni ungdommer fikk opplæring i 12 uker, fire dager med praktisk arbeid i uken og én dag i klasserom sammen med spesialpedagog.

– Det ble en kjempemessig opptur, selv om det var hardt å snu døgnet tilbake til normalen og komme opp om morgenen. Å veksle mellom teori og praksis passet meg, og motivasjonen kom gradvis. Jeg så at jeg hadde behov for kunnskap for å mestre arbeidet. Å bli lærling var en seier. At noen ville ha meg, at noen hadde bruk for meg, var utrolig godt. Jeg fikk et arbeid å gå til, jeg fikk det bedre med meg selv og bedre selvtillit. Nå gleder jeg meg til å få fagbrevet, sier Fredrik Hagen.



– Det var et kick å delta på ungdomskonferansen til Nordens Velfärdscenter, og jeg har fortsatt kontakt med de andre som var med, sier Fredrik Hagen.

Dagens skole skaper tapere

– Når én av tre faller ut av skolen, er det opplagt at dagens skole skaper mange tapere. Det er bare et fåtall som får hjelp, slik som Fredrik, sier Hans Lund. Han er spesialpedagog og var ansvarlig for det pedagogiske opplegget i «Nye muligheter» som Fredrik deltok i.

Når basiskunnskapene fra ungdomsskolen mangler, viser forskningen at det er vanskelig å komme videre både i skolen og på arbeidsmarkedet. Derfor er prosjekter som «Nye muligheter» så viktige. Det viser at det nytter.

– Ni ungdommer, fem av dem fremmedspråklige, deltok i prosjektet. De fikk lære å lese, skrive og regne gjennom praksis, på en måte som var tilpasset den enkelte. Alle fikk en ny opplevelse av læring. Utgangspunktet var et fleksibelt opplegg som springer ut fra det praktiske arbeidet ungdommen står i. Vi trener på det som er nyttig i jobben og på den måten læres de basale ferdighetene. Disse ferdigheter må ligge i bunnen for å tilegne seg andre fag og ny kunnskap; dette er bare en god spiral når den lykkes. Det handler om selvutvikling og mestringssmatch, sier Hans Lund.

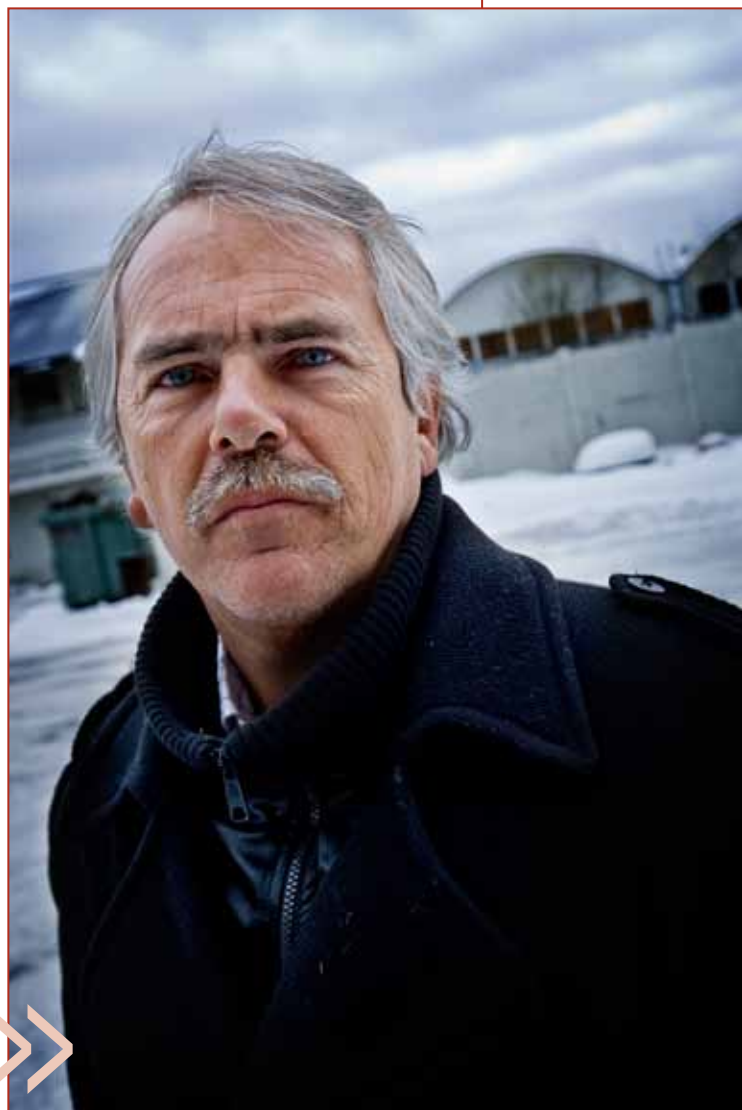
Han trekker fram nettverket og samarbeidet mellom offentlige

instanser og næringsliv som en avgjørende suksessfaktor (se ramme neste side).

Mer enn skolefag

I tillegg til opplæring i lesing, skriving og matematikk fikk

– Den pedagogiske modellen som kombinerer opplæring i grunnleggende ferdigheter med fagrelatert arbeidstrening ute i bedrift, har vært vellykket, slår Hans Lund, spesialpedagog i prosjektet, fast.



ungdommene også innføring i samfunnslære.

– Timene i samfunnslære var et ledd i å sosialisere gruppen og la dem bli kjent med hverandres kulturer, religioner og hvor de selv befant seg i samfunnet. Det handlet også om å lære å snakke sammen i gruppe, lytte til hverandre og ikke minst få mer innsikt i dagsaktuelle temaer, forteller Hans Lund.

De fleste var vant til at den som skriker høyest, blir hørt. Ungdommene bar preg av å ha vært mye fraværende i undervisningen. Dårlige vaner måtte avlæres og gode måtte innarbeides. Klare grenser og litt gammeldags autoritær lærerstil måtte også til. Rollen som pedagogisk veileder er sammensatt og krevende. Hans Lund mener at veilederen må:

- ha hjerte for mennesker som kommer skjevt ut
- være både nær og empatisk, og samtidig fast og tydelig i grensesetting
- ha faglig og personlig trygghet i basisfagene og bruk av data-verktøy
- være nysgjerrig på ungdommens liv og væremåte
- være villig til å ta tak i problemer som ligger utenfor undervisningen

Gode resultater

Ett år etter at opplæringen ble avsluttet har seks av de ni ungdommene tegnet lærekontrakt og er i arbeid, en har bestått fagprøve, en er i ordinært arbeid og en er på attføringstiltak.

Se også fakta om opplæringen i Norge, side 23.

Samarbeidspartnere

i «Nye muligheter»

- VOX, et nasjonalt organ for opplæring under Kunnskapsdepartementet, finansierte og utviklet den pedagogiske modellen i samarbeid med spesialpedagog Hans Lund.
www.vox.no
- NAV Ung-etat i Kristiansand rekrutterte ungdommer til prosjektet og bidro med støtte til livsopphold.
- Oppfølgingstjenesten i Vest-Agder bidro med å finne aktuelle ungdommer. Les mer i faktadel side 23.
- Opplæringskontoret for teknologfag i Agder eies og drives av 91 industri-bedrifter i Agder-fylkene. Kontoret kartla deltakerne, la til rette og fulgte opp på arbeidsplassene. Opp-læringskontoret samordner inntak og opplæring av lærlinger/lærekandidater.



Tar samfunnsansvar og trenger fagarbeidere

– Vi trenger fagarbeidere og jobber aktivt med rekruttering. Vi liker å bidra til at ungdom som har kommet litt skjevt ut, får en plass i arbeidslivet. Det er lønnsomt både for oss og samfunnet, sier Roy Salvesen, faglig leder for lærlingene ved Skruen.

Skruen har rykte på seg for å være flinke med folk. Bedriften har lang erfaring i å rekruttere ungdom som har hatt en litt tung start.

– Bare folk skikker seg vel, er interessert i å lære, er presise og holder avtaler går det greit hos oss. Vi driver ikke søndagsskole, vi er bestemte og stiller krav – og først og fremst må vi være ærlige med ungdommen. Og de med oss. Ingen bortforklaringer, de må få vite hva de er gode til og hva som må gjøres bedre.

Industrinettverk

Skruen er blant 91 bedrifter i Agder-fylkene som deltar i et industrinettverk. Nettverket eier og driver Opplæringskontoret for teknologifag i Agder, OTEK. Det var OTEK som gjennom forskjellige offentlige instanser samlet ungdommer som kunne være aktuelle deltakere i prosjektet «Nye muligheter». OTEK så en mulighet for å rekruttere flere fagarbeidere til sine medlemsbedrifter. De intervjuet ungdommene og kartla motivasjon og interesser, og fant

ut hvilke bedrift den enkelte kunne passe inn. OTEK fulgte opp bedriftene og ungdommene gjennom hele prosjektet, blant annet måtte en av deltakerne omplasseres til en annen bedrift på grunn av mis-trivsel.

– At OTEK tok tak i problemer underveis var avgjørende for at alle fullførte, sier Roy Salvesen.

– Dette er en fin ordning som gir ungdommen mulighet til vise hva de duger til. At OTEK fulgte opp den enkelte gjorde at vi ikke trengte å bruke stort mer ressurser enn vi gjør til lærlinger flest. Fredrik har hatt en god utvikling siden han begynte som lærling for halvannet år siden, sier Roy Salvesen.



En fremtid med udfordringer

Når Isabella Leandri-Hansen sidder ved et bord på en smart strøgcafé i København og engageret fortæller om sit studieliv på Statskundskab, Københavns Universitet, ville ingen gætte på, at hun i fremtiden står overfor særlige udfordringer med at komme ind på arbejdsmarkedet. Isabella (21) sidder i kørestol efter en ulykke for 10 år siden, men har masser af livsmod og elsker at studere – at tilegne sig viden.

– Statskundskab er kort sagt studiet om magt. Mange, der har læst Statskundskab, ender som politikere og embedsmænd, men det er ikke umiddelbart min plan. Jeg vil gerne arbejde med menneskerettigheder, og her tænker jeg ikke specifikt på handicappedes rettigheder, men også eksempelvis

børns rettigheder. Jeg valgte også studiet, fordi det passer godt sammen med mit frivillige organisationsarbejde i SUMH – Sammenlutningen af Unge med Handicap. Mit mål er nok at komme til at arbejde for en humanitær organisation, men ellers lever jeg meget i nuet, fordi jeg ved af erfaring, at fremtiden hurtigt kan ændre sig.

SUMH

Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) er en politisk paraplyorganisation stiftet i 1981 for og af unge med handicap. De 12 organisationer under paraplyen repræsenterer unge med psykisk udviklingshæmning, neurologiske og fysiske handicap samt unge med kommunikationshandicap, det vil sige, blinde, svagsynede, døve og hørehæmmede. SUMH varetager disses fælles handicappolitiske interesser og arbejder for et samfund, hvor alle uanset handicap kan fungere på egne præmisser. Læs mere på www.dsiungdom.dk

Transportabelt studie

– Statskundskabsstudiet passer mig godt, fordi i perioder, hvor jeg er syg, kan jeg tage bøgerne med på sygehuset og fungere som selvstuderende. Man kan sige, at det er et transportabelt studie. Det gik ikke på mit første studie, Biologi, hvor der var en del praktisk, man skulle følge. Heldigvis er Statskundskabs fysiske rammer et nedlagt sygehus med en del elevatorer, så det er ikke det store problem at komme rundt, men desværre er selve auditorierne ikke så hensigtsmæssigt indrettet. Borde og stole er boltet fast til gulvet, hvilket ikke giver nogen fleksibilitet. I stedet for at kunne sidde med mine venner, henvises jeg til en specifik plads. Det kan gå lidt ud over det sociale, men det vigtigste for min gruppe er jo trods alt at kunne deltage overhovedet.

Design for alle modsat tilgængelighed

Isabella berører her et emne, der har stået centralt i debatten om handicappedes rettigheder de senere år, nemlig *design for alle* modsat *tilgængelighed*. FNs handicapkonvention foreskriver, at man skal fremme universelt design – det vil sige et design, hvor eksempelvis en indgang er så fleksibelt designet, at den kan benyttes af alle. I stedet implementeres ofte handicaptilgængelighed, hvor gående gæster kan benytte hovedindgangen, mens kørestolsbrugere må anvende en alternativ indgang. Ganske som på Isabellas studie, hvor hun nok kan følge forelæsningerne, men kun på en speciel plads.

– Problemet kan ofte være, at en arkitekt enten ikke tænker på design for alle tidligt nok i processen eller simpelthen går i baglås, når der kommer nogen og vil blande sig i hans design på grund af et regelsæt. Jeg tror man kommer længere, hvis man får markedsført design for alle som en spændende udfordring snarere end et dogme, man dunker arkitekten oven i hovedet med. Hvis man designer, så man kan tilgodese

alles behov, vil man også meget bedre kunne udnytte mennesker med særlige behov på arbejdsmarkedet. Med den rette hjælp bliver vi en ressource i stedet for en byrde, og det er noget af det, arbejdsgiverne skal informeres om. Information er helt essentielt, for hvis folk ikke har nogen viden om handicappede og deres behov, så kan man heller ikke forvente af dem, at de forstår os. Det kræver foregangsmænd og -kvinder, og uheldigvis er der stadig ikke så mange af os, der tager kampen op – og bliver *synlige*.

3 Fra virkeligheden

– Med den rette hjælp bliver vi en ressource i stedet for en byrde, og det er noget af det, arbejdsgiverne skal informeres om. Information er helt essentielt, for hvis folk ikke har nogen viden om handicappede og deres behov, så kan man heller ikke forvente af dem, at de forstår vores behov, siger Isabella Leandri-Hansen.



Livsresan i Sverige

Den 12 maj 2006 landade Jean Franklin på Landvetter i Göteborg. Det var avslutningen på en lång resa från Kamerun och början på en ny livsresa i Sverige. Det dröjde sedan ett år innan en jämnårig skolkamrat vågade tilltala honom och han har, trots flera försök, ännu aldrig lyckats hitta något sommarjobb i Sverige.



Innan pappan dog hade Jean ett utmärkt liv i Yaoundé, Kameruns huvudstad. Pappa var tjänsteman vid finansdepartementet och ägde dessutom fastigheter som han hyrde ut. Familjen bodde i villa, en chaufför körde barnen till skolan och Jean hade både flickvän och jättebra kompisar.

– Jag hade ett riktigt riktigt bra liv, berättar Jean. – Men jag var glad att vi skulle komma till Sverige och till mamma som redan bodde här med sin nye man. I Kamerun föreställer man sig Europa som något oåtkomligt och européer som rika och lyckliga med stora bilar.

Mötet med Sverige blev en kalldusch

Livet i Yaoundé, en miljonstad, håller hög puls och landningen i storstaden Göteborg, lovade gott. Men Bertil, Jeans nye pappa, körde bilen vidare och förbi allt mindre och mindre orter, förbi Borås in i Småland, förbi Jönköping.

– När vi kom till Bruzaholm, där vi bodde på den tiden, trodde jag att han stannade på vägen för att hälsa på någon, minns Jean. När han började packa ut bagaget insåg jag att detta är var jag ska bo, civilisationens ände. Numera bor jag i Eksjö.

Med 274 invånare (2005) var Bruzaholm inte det livsalternativ



Jean Franklin deltog på NVC:s ungdomskonferens i Stockholm i oktober 2009 tillsammans med Fredrik Hagen och Evelina Nygren.

som Jean förväntade sig. Hela första året levde han i ett slags chocktillstånd, utan kompisar och annan förankring. Det kändes kallt, förfärligt kallt, på alla sätt. Ingen vågade tilltala honom och Jean började ifrågasätta sig själv.

– Jag är normalt glad, kan skratta även när jag inte mår så bra, säger han. – Men ingen sa hej, ingen i skolan ville sätta sig med mig vid matbordet, ingen vågade närma sig, jag undrade vad det var för fel på mig. Jag tror inte att det är rasism men ingen vågade och jag blev som en osynlig man.

Positiv vilja krävs

Han menar att ansvaret för integrationen ligger både på invandrare och på dem som redan bor i Sverige. Det måste göras en medveten ansträngning, finnas en positiv vilja, från båda håll.

– Man hör ofta att invandrare anklagas för att inte vilja bli integrerade, lära sig svenska. Men hur kan någon lära sig svenska utan svenska kompisar, utan kontakter?

Ett jobb ser han som sista steget i integrationsprocessen. Det första steget, kursen Svenska för invandrare, lär ut grunderna, ett slags

standardsvenska, men lärarna anpassar sig efter elevernas förmåga – utmaningen liknar inte verklighetens.

Det andra steget är integration genom föreningslivet, genom att vara med i någon idrottsförening där man träffar folk, fikar efter matchen och lär sig förstå vad som är rätt beteende i helt vardagliga situationer.

– Men man känner sig inte som en fullvärdig medborgare förrän man har ett jobb, säger Jean. När man har blivit mottagen, lärt sig språket, vet hur man ska bete sig i olika situationer och dessutom har ett jobb, då känner man sig som en del av samhället.



Trist diskriminering

Han har upplevt diskriminering inom arbetslivet på nära håll. Han tror inte att problemet går att lösa inom näringslivet – arbetsgivarna vill inte erkänna att problemet finns. En helt obekant kvinna kallade hans mamma för neger medan cheferna satt bredvid och skrattade förläget.

– Samhället gör att du känner dig obekväm inför människor, självkänslan försvinner, du tycker att folk kollar på dig och skrattar åt dig fastän de kanske inte alls gör det.

Jean undslipper sig en djup suck. Han har själv aldrig lyckats hitta ett sommarjobb i Sverige, däremot i Norge.

– Jag ringde till mitt norska företags filial i Sverige och undrade om jag kunde få jobb i Sverige. De var först jättegglade och bad mig ringa dagen efter, berättar Jean.

– Dagen efter pratade jag med chefen och det lät fortfarande bra även om han påpekade att jag hade lite konstigt uttal. Jag berättade att jag bara hade bott tre år i Sverige. När jag till slut kom för en personlig intervju, ja, då var allt svårare, min utbildning stämde inte och något jobb fick jag heller inte.

Under intervjun inser jag alltmer att min samtalspartner är en stark person, intelligent och medveten om att han är det. Han tillåter inte omgivningen att osynliggöra honom och har styrka att själv ta kontakter, tala om vad han tycker och känner, och har självförtroende nog för att få andra att lyssna. Hans strategi är att vara aktiv och bli uppmärksam. Men han är försiktig, känner sig inte helt fri

Jean Franklin efterlyser en mer flexibel skola. – Skolan kräver att man anpassar sig till den, men i stället borde den anpassa sig till eleverna, säger han.

och undviker situationer där han kan bli diskriminerad. Han går inte ofta ut av rädsla för att bli nedslagen (... – jag känner killar som blivit nedslagna och har en kompis som fått knäna krossade helt oprovocerat), bara när han ska handla. Han är sällan på andras fester men bjuder gärna hem kompisar.

– När jag bjuder, bjuder jag även rasister. Jag känner många och när jag bjuder, kommer de. Min princip är att de är människor och lika mycket värda som andra.

Tror på entreprenörssatsning

Han ser integration på arbetsmarknaden som en av de viktigaste faktorerna i ett harmoniskt samhälle. Nya jobb måste skapas och för att nå dit måste kreativa människor få chansen. Att pumpa in pengar i olika system för att skapa jobb, är inget som Jean tror på. Han slår i stället ett slag för en entreprenörssatsning.

– Det finns många i dag som har idéer om vad de vill göra, och samtidigt är det ont om jobb, säger Jean. Eftersom de inte har jobb, får de heller inga pengar när de vill låna på banken för att starta eget företag. Så kan det inte vara.

Jean Franklins poäng är att skolan huvudsakligen utbildar elever till att bli anställda, men varför inte också till att bli arbetsgivare? Han föreslår entreprenörsskolor i olika delar av landet med ett treårigt program för unga som kommer från grundskolan och ett 1,5-årigt program för äldre arbetslösa som är intresserade av att starta eget. Eleverna grupperas efter intresseområden och liknande affärsidéer. I den tänkta utbildningen ingår bland annat coach, praktisk undervisning i hur man sköter företag, praktik på företag inom aktuell bransch och, efter avslutad utbildning, kapital för att genomföra idéen.

– Det måste finnas stor tolerans för misstag, eftersom alla begår misstag någon gång, säger Jean.

– Stödet från både skola och näringsliv är jätteviktigt. Jag tror att det finns tillräckligt med pengar till startkapitalet – den här satsningen vore billigare än de pengar som nu kommer till ingen eller väldigt liten nytta.

Själv driver Jean ett företag inom ramen för Ung Företagsamhet. Företaget Jean Franklin Gold utnämndes till Månadens UF-företag i februari 2010. Han driver företaget inom ramen för sin gymnasieutbildning och tycker att Ung Företagsamhet delvis liknar hans idé om entreprenörsskolor.

– Skillnaden är att vi inte får någon praktik, att det bara riktar sig till elever mellan 16 och 20 år, och att man kan driva företag bara om man går gymnasiets samhällsprogram, säger han och efterlyser en mer flexibel skola: Skolan kräver att man anpassar sig till den, men i stället borde den anpassa sig till eleverna.

Ung Företagsamhet är en organisation som tillhandahåller ett koncept (UF-företagande) för gymnasieelever mellan 16 och 20 år. UF-ungdomarna får stöd och hjälp av lärare och rådgivare från näringslivet. Under ett läsår får eleverna uppleva ett företags livscykel genom att starta, driva och avveckla ett UF-företag.

Det är eleverna själva som tar fram affärsidén, genomför marknadsundersökningar och skaffar startkapital genom försäljning av riskkapitalsedlar. Vid verksamhetsårets slut upprättas en årsredovisning och UF-företaget avvecklas. Det lånade kapitalet återbetalas tillsammans med eventuell utdelning till riskkapitalsedelägarna.

Ung Företagsamhets koncept grundar sig på idéer från den internationella organisationen JAW (Junior Achievement Worldwide) som har över hundra medlemsländer runt om i världen, bland dem samtliga nordiska länder.

www.jaintl.org

Livets cirkus

Gule, grønne, røde og blå balloner flyver rundt i luften. Fest og farver, skrig og skrål; der er børnekoncert i dag. 23-årige Kári Svan Rafnsson har stået for ballonudsmykningen. Han har arbejdet med lidt af hvert, siden han droppede ud af gymnasiet for fem år siden. For tiden er han arbejdsløs, men påtager sig freelance opgaver, når lejligheden byder sig.



Káris interesser er noget ud over det sædvanlige, for at udtrykke det mildt, i et land med lange litterære traditioner. Lige så kendt som landet har været for sagaerne, de varme kilder, majestætiske vandfald, vulkaner, gletsjerlaguner og Den Blå Lagune, lige så ukendt har det været for cirkustraditioner. Cirkus og gadeteater er til gengæld det, som optager Kári Svan mest. For få år siden kom han forbi, hvor en omrejsende artist udførte sine tryllekunster. Gadeartistens numre fangede hans udelte opmærksom-

hed. Fortryllesen var så stor, at efter at han havde fået en snak med artisten, var der ingen vej tilbage. Siden er det blevet til deltagelse i diverse kurser, heriblandt dramakurser, optræden i gadeteater og lidt arbejde for cirkustruppen Sirkus Íslands. Drømmen er så cirkusskole i det store udland på et tidspunkt.

Pionerånden i det islandske cirkusliv tiltaler Kári Svan meget. Man har ikke nogen islandske traditioner at gå efter, så man må både hente inspiration fra udlandet

og selv finde på nye former for underholdning. Pionerånden har spredt sig rundt omkring i landet, idet der også oppe i Akureyri i Nordisland var et cirkus i nogle år, Sirkus Atlantis, og de har i dag cirkusset Sirkus Artika. Tidspunktet for opblomstring af cirkus i Island falder meget belejligt sammen med finanskrisen i disse tider. Folk har fået ørerne tudet fulde om bankkrak, faldende aktiekurser, stigende arbejdsløshed, udhuling af privatøkonomien, galopperende boligæld og alverdens finansielle ulyksaligheder. Selv om folk har mindre at gøre godt med, så søger man mod forlystelser og kulturelle indslag, der kan give noget andet at tænke på end en sur hverdag. Livets cirkus skulle gerne være så sammensat og farverigt som muligt.

Mindre grupper

Kári har ikke helt forladt tanken om fortsat uddannelse i det traditionelle uddannelsessystem. Han har spekuleret lidt på aftenskolekurser og den slags. Gymnasiet sagde ham ikke rigtig noget i sin tid. Der var modulbaseret undervisning, så der var ofte huller i skemaet. Desuden var der alt for mange til de enkelte timer, nogle gange med klikedannelse til følge, så det var svært at få hjælp, når man havde behov for det.

– Káris tanker er derfor ofte fløjet tilbage til tiden i Danmark, hvor han boede i nogle få år og som 12-årig fik specialundervisning i dansk med én lærer til tre elever. Der fik han virkelig lært noget og oplevede både en glad lærer og glade elever, noget han savnede i gymnasiet. – Temauger med opdeling i mindre grupper ville derfor måske være en god ide.

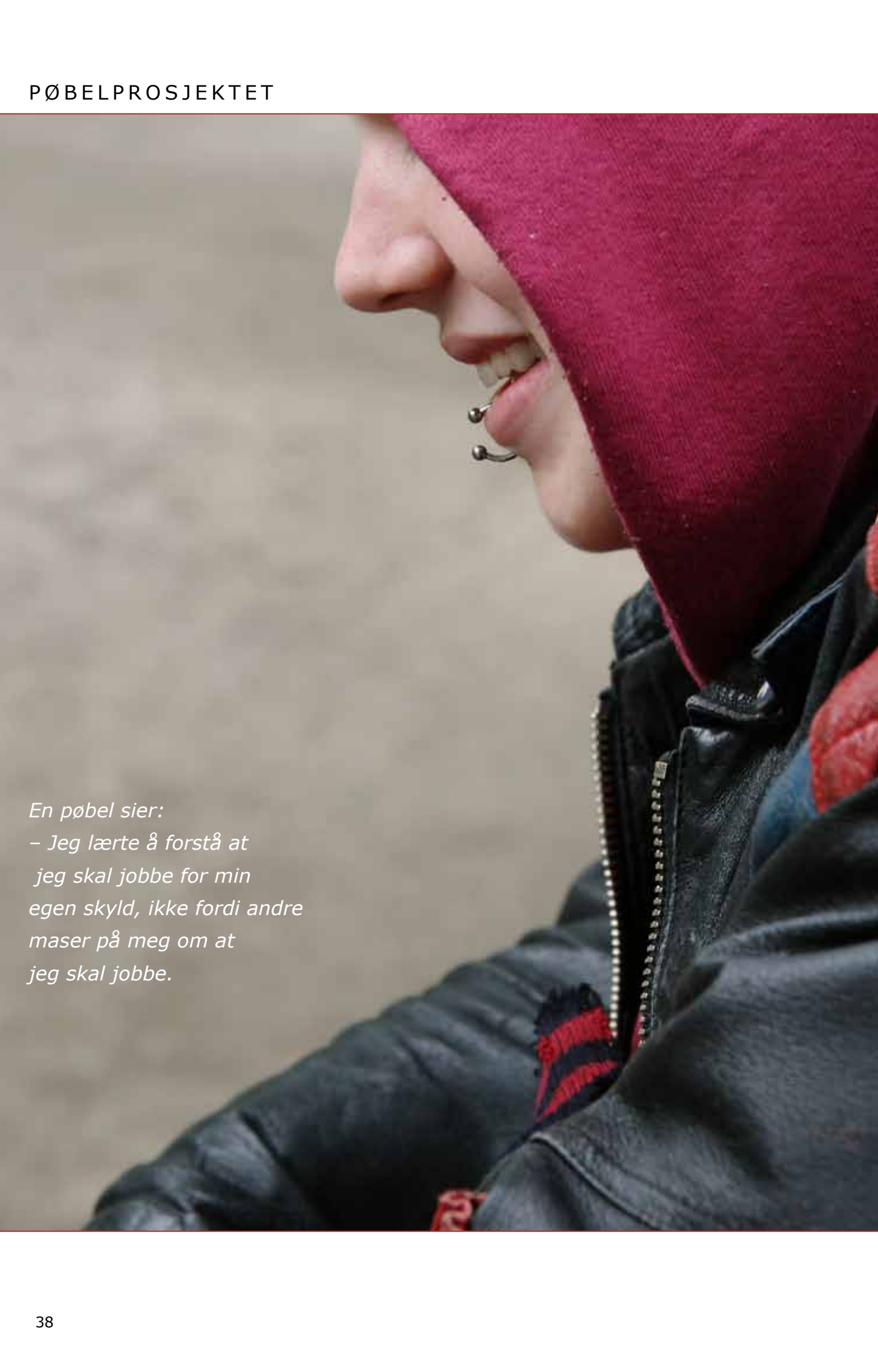
Studievejlederne var heller ikke altid lige let tilgængelige i gymnasiet, når der var behov for deres

vejledning. Hvis man ikke deltog aktivt i gymnasiets sociale liv, så kunne det være svært at fylde skemahullerne nogle gange. De af kammeraterne, som deltog aktivt i sociale aktiviteter dengang, ser ud til at klare sig godt i dag. Det ser ud til, at de er blevet bedre klædt på til livets udfordringer ved at have fået et indblik i samfundets mekanismer via deltagelse i elevrådsarbejde og andet foreningsarbejde i gymnasietiden.

Utopi

Skiftet fra gymnasium til arbejdsmarked er ikke helt ligetil. Der er som regel ikke nogen venlig person, som tager imod og guider rundt i starten, men blot en hurtig indføring i arbejdsopgaver og så bare i gang. Det er, efter Káris mening, nok lidt utopisk at forestille sig i tidens tempo, at den slags modtageordninger vil blive indført på virksomhederne rundt omkring. Helt unge mennesker bliver kun spurgt om deres arbejdserfaring, som af naturlige biologiske årsager er begrænset. Mange af de jobs, som tilbydes til ufaglærte, er meget ensformige, for eksempel kasseekspedition i et supermarked og den slags. Det ville være ønskværdigt, hvis man kunne nå til samfundsmæssig enighed om at afskaffe den slags monotont arbejde ved hjælp af automatiserede stregkodeaflesere og selvbetjeningssystemer.

Ungdomsdebatten i Stockholm var en lærerig oplevelse. Det var lidt sjovt at opleve, at folk slås med de samme udfordringer alle steder. Kári bed mærke i, at en af de nordiske ungdomspolitikere nævnte, at der ofte er et tomrum mellem tilgængelige tiltag og søgningen mod disse. Samfundet burde måske vægte synligheden af tilgængelige tiltag højere, end det er tilfældet i dag.



*En pøbel sier:
– Jeg lærte å forstå at
jeg skal jobbe for min
egen skyld, ikke fordi andre
maser på meg om at
jeg skal jobbe.*

Tar ungdommen på alvor

I snart to år har 98 ungdommer vært med i pøbelprosjektet. 91 av dem er underveis til arbeid, utdanning eller er i behandling for et rus- eller helseproblem. De er blitt fulgt tett opp, blitt bevisst på egne valg og tar ansvar for egne liv.

Pøbelprosjektet tar ikke stilling til hva som er feil med videregående opplæring og hvorfor så mange faller ut. – Vi forholder oss bare til fakta, at om lag 34 prosent av dagens ungdommer slutter eller stryker på videregående og at mange av dem trenger hjelp for å få livet sitt på rett kjørl. Du er ikke en gangster av den grunn, sier Eddi Eidsvåg. Han er ildsjel, pøbelideolog og en av initiativtakerne bak prosjektet.

I Norge tenker vi først og fremst på en pøbel som en negativ person, en ramp. Eidsvåg bruker ordet i betydningen folkelig, en person fra det brede lag av folket.

– Hos oss er vi pøbler alle sammen. Vi ser på pøbelen som en person som vil kunne tilføre arbeidslivet kreativitet og nyskaping. Du behøver ikke drive med tagging eller skjære opp bildekk for å bli med i Pøbelprosjektet, sier han.

Får en ny sjanse

– Alle har en drøm om hva de vil bli når de blir store. Vi tar ungdommer som har valgt seg ut av skolen på alvor og gir dem en ny sjanse.

Rusmisbruk og kriminalitet er ofte konsekvenser når ungdom dropper ut. Ved hjelp av et stort nettverk av arbeidsgivere, tilbyr vi ungdommene en reell sjanse til en ny start og en jobb — på sikt. Nettopp med utgangspunkt i det de engang drømte om å bli. Vi tror at mennesker som tør å håpe og drømme, får til det de vil.

Vi gir arbeidsgiverne en sjanse også, de får mulighet til å bruke sine sosiale evner i møte med ungdommene våre. Målet er en ekte jobb, at tiltaksplassen resulterer i en fast jobb, forklarer Eddi.

Det er store utfordringer å være privat aktør i et marked hvor det offentlige har ansvaret. Vi er fremdeles ikke fullfinansiert, og er avhengige av gaver og frivillig innsats. Vi tror på det vi gjør – og da lykkes vi! Foto: Ole Arnøy



PØBELPROSJEKTET

- Visjon: Hjelp ungdom mellom 16 og 25 år som har falt ut av videregående skole, tilbake til skolen eller ut i fast arbeid.
- Pøbelprosjektet AS ble stiftet 1. juni 2007 og tok inn de første ungdommene i april 2008
- Prosjektet har i dag åtte ansatte. Fire er oppfølgere, pluss Eddi som er sjefsoppfølger. Utvikling av pøbelklær og et seilskuteprosjekt er på trappene.
- Prosjektet samarbeider med NAV, Oppfølgingstjenesten i Rogaland og har kontakt med rundt 300 bedrifter i ulike bransjer.
- Det koster 84 000 kroner i året å holde en ungdom i Pøbelprosjektet. NAV bidrar med 48 000, resten skaffer prosjektet selv.

Pøbelprosjektets verdigrunnlag bygger på et humanistisk menneskesyn, med vekt på:

- **Skaperkraft**

Visjonen om det dynamiske og levende mennesket der tanken er at det å skape noe i seg selv, gir glede. Vi ønsker å bevisstgjøre den enkelte til å se seg selv og sine ressurser, uansett forutsetninger.

- **Valg**

Vi vil bevisstgjøre pøbelens valgmuligheter og konsekvenser av de valgene de tar.

- **Verdighet**

Vi bygger på tanken om at vi alle er en del av samfunnet og kan være positive bidragsyttere på hver vår måte. Pøbelprosjektet vil ansvarliggjøre pøbelen til å se den verdi det har å delta i samfunnet.

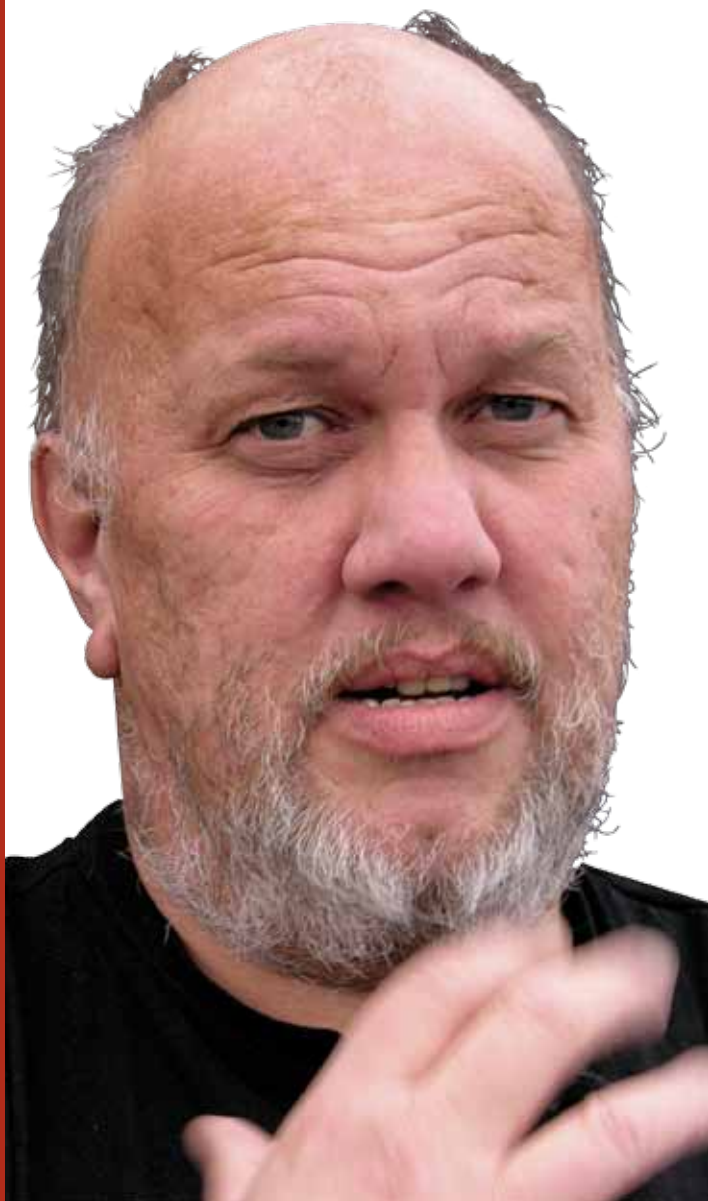
- **Stolthet**

Gi mennesker tro på seg selv, og at en faktisk kan få til noe om en bare vil. Jeg er god nok!

Du er god nok!

Etter en samtale for å kartlegge motivasjon og vilje til innsats, starter ungdommene på et seks ukers bevisstgjøringskurs, pøbelkurset. Kurset skal lære ungdommen det ungdommen er: Gode nok! De må vise at de vil noe på egne vegne og ta tak i egne ressurser. I løpet av kurset lager hver enkelt en handlingsplan som er et redskap for å oppnå drømmen om hva de vil gjøre.

Ungdommene må også delta aktivt i å kartlegge nære relasjoner i miljøet rundt seg og finne ut hvem som kan bidra i snuoperasjonen de har foran seg. Selvutvikling i grupper, motivasjon og trening i å forholde seg til andre, står på agendaen.



– Poenget er å skjønne at du må velge i ulike situasjoner, og at du selv har et ansvar for det du velger og det du gjør. Et av våre viktigste virkemidler er å appellere til skaperkraft og kunstnerisk aktivitet. Psykodrama handler blant annet om å elske fram spontanitet og kreativitet i mennesket. Frukten av dette arbeidet setter mennesker i stand til å ta ansvar for sitt eget og andres liv. Ikke fordi noen sier at det er lurt, men fordi du får lyst til å gjøre det, sier Eddi.

Stiller krav

– Flere av våre ungdommer må bli rusfri før de kan gå videre på skole eller ut i jobb. Det må andre hjelpe dem med. Mange ligger i et grenseland og kan utvikle et rusproblem dersom de ikke velger å endre seg og får hjelp til det. Prosjektet vårt kan virke forebyggende. Vi må kreve en atferd som er forenlig med arbeidslivets regler. Det er ikke rom for å komme for sent og heller ikke stille ruset. Hva de har gjort tidligere blander vi oss ikke opp i. Vi er pøblenes referanser ovenfor de arbeidsgiverne som samarbeider med oss, og vi tilbyr ikke arbeidskraft som ikke har skjønt dette, poengterer Eddi.

Tett oppfølging

Ungdommen er selv med på å påvirke innholdet i prosessen som de går igjennom. Blant annet må de ta stilling til hvem av prosjektets fire oppfølgere de ønsker skal gå ved siden av seg og hviske oppmuntrende ord i øret gjennom to år. Relasjonen mellom pøbel og oppfølger er en bærebjelke i prosessen. Oppfølgerne deltar på bevisstgjøringskurset sammen med ungdommene, og tar mer og mer ansvar for «sine» ungdommer når arbeidstreningen starter. Ungdom og oppfølger møtes minimum én

gang i uken, noen ganger hver dag avhengig av situasjonen den enkelte står i. Gjennom to år møtes gruppen to ganger og utveksler erfaringer og oppmuntrer hverandre. Det er hjelp til selvhjelp det handler om.

Byr på seg selv

Pøbelprosjektet startet i Eddis bakeri hvor Eddi tok inn utsatt ungdom og hjalp dem videre ut i fast jobb. Han er raus og inkluderende og byr på seg selv.

– Her bruker alle sine egne erfaringer i møte med ungdommen. Folk må tørre å være seg selv og stå for det i møte med ungdommen. Gjensidighet, tillit og ikke minst toleranse preger miljøet vårt, også i handling. Vi jobber på en måte og i et språk som de unge forstår og respekterer og det krever dyktige, motiverte og engasjerte medarbeidere. Dette gjør vi i samarbeid med bedrifter og offentlige instanser som forstår problemene og ønsker løsninger.

Det legges stor vekt på å få ungdommene til å bli værende i jobben. Både ungdommen og pøbelen trenger oppmuntring.

– Bedriftene har egne kontaktpersoner, kalt pøbelkontaktene, som blir kurset av oss. Vi har også et støtteapparat, pøbelhjelpen, hvor arbeidsgiverne kan henvende seg når de har pøbelutfordringer. Dette håper vi å utvide til et tilbud for foreldre og andre som er involvert i arbeidet med å få en pøbel på rett kjøp.

En pøbel sier:

– Jeg husker best da Eddi spente meg i rauta og spurte om når jeg skulle slutte med det tullet – da våknet jeg.

Sin egen vei til arbeid

– Mange føler seg unyttige i samfunnet etter å ha søkt hundrevis av jobber uten å få svar. I YOU-prosjektet får de unge hjelp til å utforme sin egen plan for veien til arbeid i en bransje de selv ønsker, sier Björn Nordén. Han er prosjektleder for «Jobba i Västerås» og primus motor i YOU-prosjektet. Bakgrunnen er den voksende ungdomsledigheten.

Ungdommen rekrutteres gjennom arbeidsformidlingen i Västerås. I tre måneder praktiserer ungdom-

men i en av bedriftene som er med i nettverket (bransjepoolen). I løpet av disse månedene utarbeider arbeidsformidlingen, den unge og mentoren på arbeidsplassen en plan som handler om hva som skal gjøres framover. Det kan dreie seg om å ta opp fag på videregående, skreddersydd høyskoleutdanning eller yrkesfaglig utdanning. Ungdommen kan få praksis, sommer- og eksamensjobb på arbeidsplassen under utdanningen.

– På den måten får den unge tidlig tilknytning til arbeidsplassen. Ungdommen er ikke sikret fast jobb i bedriften, men er så nær jobben man kan komme. Det er opp til arbeidsgiveren å ansette, sier Björn Nordén.

Mentoren på arbeidsplassen sørger for kontakt med den unge gjennom hele løpet som kan vare inntil sju år. De første månedene får ungdommen bidrag fra arbeidsformidlingen eller samme betaling fra arbeidsplassen. Utdanningen finansieres på vanlig måte gjennom stipend og lån.

Får prøve seg i arbeidslivet

– For noen få år siden kunne man utdanne helt etter egne ønsker og



Så langt er 25–30 bedrifter med i poolen, sier Björn Nordén.

Foto: Lasse Fredriksson

Kjempebra for meg!

– Å få prøve seg i praksis er det beste som har hendt meg. Det har åpnet mange dører og jeg har funnet ut hva jeg vil satse på videre, sier Andreas Eriksson (21).

Etter å ha blitt overtallig der han jobbet tidligere, søkte Andreas Eriksson gjennom arbeidsformidlingen om plass i YOU-prosjektet. Han var i utgangspunktet ikke sikker på hva han ville gjøre, men

fikk plass i en bedrift i teknisk bransje.

– Jeg hadde ikke erfaring med teknisk innrettet arbeid fra før. Allerede etter to måneder har jeg bestemt meg. I Westinghouse, et stort konsern i Västerås, har jeg fått prøve meg fram og sett hva jeg ikke liker og hva jeg virkelig er interessert i. Jeg har gymnas og tar nå et par temaer som jeg mangler for å kunne søke på sivilingeniørutdanning. All arbeids-søkende ungdom bør få muligheten til å gå ut i praksis. Da får man et bilde av ulike typer arbeid og kan finne sitt interessefelt og stake ut sin vei videre.

Dett er et prosjekt jeg virkelig kan anbefale, sier den unge mannen.



Foto: Ida Holmqvist

som regel få seg arbeid. I dag er arbeidsmarkedet stramt. Derfor er det så viktig at ungdommen får hjelp til å prøve ut drømmene sine i praksis. Du kan gjerne drømme om å bli arkeolog, men spørsmålet er om drømmen er å bli en arbeidsløs arkeolog, sier Björn Nordén.

YOU-prosjektet startet med en pilotgruppe med 20 ungdommer i november 2009 og har derfor ingen resultater å vise til ennå.

«Jobba i Västerås» är en ekonomisk förening ägd av näringslivet, staden, arbetsförmedlingen och landstinget. Syftet är att tillsammans driva projekt inom marknadsföring och rekrytering. Dels för att attrahera kompetent arbetskraft att arbeta i Västerås och dels för att marknadsföra Västerås som en bra stad att bo och leva i.

Fra politikere





Et felles løft i Norden

– At en så stor del av ungdommen faller ut av skole og arbeidsliv er et problem alle de nordiske landene deler. Nå har vi mulighet til å ta et felles løft, sier Fredrik Bjørnebekk, ungdomspolitikker i Det norske Arbeiderpartiet.

Han tar til orde for å etablere en nordisk idépool hvor landene kan utveksle erfaringer.

– Det er en begynnelse og en måte å sette fokus på. Nordisk ministerråd kan gå i spissen med å utlyse midler til prosjekter som utvikler modeller og løsninger som kan snu den negative trenden, sier Bjørnebekk.

– For kommuner med trang økonomi kan det være en fristende gulrot å få midler til å ta tak i denne problematikken.

Dialog med de unge selv

Bjørnebekk vil ha større satsing på kommunenivå for å få ungdommen til å fullføre videregående opplæring.

– Kommunepolitikere må tenke mer på innholdet i skolen og ikke være så opptatt av skolebygningen. De må engasjere seg mer i løsningene på de problemene som åpenbart er der, for eksempel lese- og skrivevansker. Jeg savner tydeligere mål, jeg synes blant annet at målet må være at alle skal kunne lese innen femte klasse i barneskolen. Det handler om å fange opp barna som har problemer tidlig, og bruke ressurser for å gjøre noe med det.

– Læreren er en nøkkelperson, derfor er rekruttering av dyktige

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Fra politikere

5 Fra forskning

6 Litteratur

7 Sammendrag Summary

lærere alfa og omega. For at både lærerne skal få fulgt opp sin rolle som pedagog og elevene få maksimalt utbytte er større lærertetthet nødvendig. De som allerede er i skolen må ha faglig påfyll og det må legges til rette for videre- og etterutdanning. Morgendagens arbeidstakere kan ikke være en salderingspost i kommunale budsjetter. Men vi skal heller ikke tro at ressurser alene løser våre felles utfordringer. Ressursene må kanaliseres der de har effekt. Samtidig kan mye samarbeid og kunnskapsutveksling gjennomføres uten stor ressursbruk.

Ubrukte muligheter

Bjørnebekk mener det finnes muligheter i videregående opplæring som er lite i bruk. Han peker på forsøksordningen med praksisbrev. Her legges det vekt på praktisk opplæring som hovedsakelig skal skje i bedrift. Det gir eleven mulighet til å avlegge en kompetanseprøve etter to års opplæring og et praksisbrev som dokumenterer en yrkeskompetanse som arbeidslivet har bruk for.

– Å oppnå denne delkompe-

tansen kan få opp selvfølelsen og følelsen av å mestre. Det kan være et grunnlag til å fortsette opplæringen senere og oppnå full kompetanse og fagbrev. Å være veldig god på ett område kan motivere til å gå videre.

Bjørnebekk etterlyser dyktige og trygge rådgivere som bør være på plass allerede i grunnskolen. De må kjenne til de virkemidlene og mulighetene som tilbys i videregående opplæring.

– Ungdom som ønsker seg et praktisk yrke, bør få ta i verktøyet før de er 18 år gamle!

Trenger mer kunnskap

– Det er ikke én årsak til at en tredel av ungdommen faller ut av videregående opplæring. Problematikken er sammensatt. Vi trenger mer forskning og utredning for å utvikle metoder og finne ut hva som fungerer for ungdommen og hva som ikke gjør det. Med mer kunnskap blir politikerne mer treffsikre i valgene sine og trygger på at de avgjørelser som tas er riktige. Det skaper mer modige politikere, og det trenger vi i alle de nordiske landene!



Fredrik Bjørnebekk, ungdomspolitiker i Det norske Arbeiderpartiet deltok på NVCs ungdomskonferanse. Han vil ha mer fokus på de unge selv og på livskvalitet — mindre på kroner og øre.

Behovet av att ringa en vän

Statistiken talar sitt tydliga språk: Du är inte särskilt efterfrågad på arbetsmarknaden. Inte om du är mellan 18 och 24 år och svensk. Risken är stor att du tillhör de över hundra tusen svenska ungdomar som saknar ett arbete, en grupp som ökar i antal.

Sverige har gått från att ha varit ett föregångsland när det gäller ungdomsarbetslöshet till att uppvisa de högsta siffrorna i Norden. Hur ska Sverige göra för att slippa förstaplaceringen?

– Ja, är det något jag behöver, så är det möjligheten att ringa en vän! Och du ska veta att den livlinan använder vi flitigt här på departementet!

Den säger den svenske arbetsmarknadsministern, Sven Otto Littorin med ett skratt.

– Det är väl helt enkelt så att våra nordiska grannar är mest lika oss. Vi har i grunden samma arbetsmarknadsmodell och dessutom har vi likartade problem med en åldrande befolkning.

– Vi vore väl dumma om vi inte vände blickarna mot Danmark, eftersom man där är mer framgångsrik när det gäller ungas etablering på arbetsmarknaden. Och jag tror att den främsta anledningen är att man i Danmark har en betydligt starkare koppling mellan skola och arbete.

Littorin berättar att han var nere och besökte en restaurang- och hotellskola i Köpenhamn för några månader sedan och träffade en rad svenska ungdomar. Att de valt att

– Vi ser ofta ungdomar som en homogen grupp, men jag skulle nog vilja påstå att det är den mest heterogena grupp man kan tänka sig, säger den svenske arbetsmarknadsministern Sven Otto Littorin.



studera på andra sidan sundet, berodde på just det faktum att de där hade större möjligheter att testa sina kunskaper direkt ute på arbetsplatser och sedan bygga på teorin i skolbänken.

– Deras budskap till mig var glasklart: Så här måste vi göra i Sverige också.

Enligt Littorin är många svenska politiker i dag ense om att en längre lärlingsperiod bör ingå i yrkesutbildningarna, inte minst för att bredda utbudet för ungdomar. Alla passar inte i dagens teoretiska gymnasieskola. Men en vanlig invändning från näringslivets sida är, enligt Littorin, att den svenska arbetsgivarvärdet inte är lika flexibel som t.ex. den danska.

– Men det stämmer inte. Faktum är att man i princip haft samma arbetsregler i Danmark under de senaste trettio åren. Med andra ord har man hållit sig till ett regelverk oavsett om det varit hög eller låg ungdomsarbetslöshet. Det visar att det inte i första hand handlar om regelförändringar, utan om nya effektiva angreppssätt.

Mer olika än lika

Vad det däremot handlar om är behovet av att tänka om och tänka nytt. Kanske är det så att vi hamnar fel redan genom att använda begreppet «ungdomsarbetslöshet»? Kanske har vi gjort det för lätt för oss genom att tala om ungdomsarbetslöshet som ett problem, funderar Sven Otto Littorin.

– Vi ser ofta ungdomar som en homogen grupp, men jag skulle nog vilja påstå att det är den mest heterogena gruppen man kan tänka sig. Ta till exempel det som vi ibland kallar drop-outs-problematiken, dvs. ungdomar som står utanför och varken har jobb, eller går i skolan eller är i någon åtgärd. Av Sveriges cirka 1,2 miljoner ungdomar i åldrarna

16–24 år befinner sig omkring sjuttiotusen utanför systemet. Av dessa är hälften tillbaka i någon form av aktivitet inom ett år. Men det är den andra hälften vi bör koncentrera oss på. De som faktiskt riskerar ett livslångt utanförskap. Det här är förstås ett stort orosmoln för oss, men vi är inte ensamma. Det här är ett annat bra exempel på när det är skönt att kunna ringa en vän.

I Sverige har man enligt Littorin dålig koll på exakt vilka ungdomar som tillhör den här gruppen. Kommunerna har visserligen ofta tillgång till namnen på ungdomarna, men av integritetsskäl är det inte tillåtet i Sverige att samköra register. I Danmark däremot har man regelrätta aktöverlämningar från kommunerna till arbetsförmedlingen, vilket Littorin ser som en klar styrka.

– Jag kan ju sitta här och tänka ut en rad fiffiga åtgärds paket, men vet vi inte namnen på de som behöver hjälp så spelar det ingen som helst roll. Danskarna har bättre pejl på vilka som är illa ute och jag är övertygad om det är en av de främsta orsakerna till att de uppvisar lägre siffror när det gäller antalet drop-outs.

Morot och piska

Den ekonomiska krisen har gjort att många unga ställer sig frågan vad det är för mening med att gå till arbetsförmedlingen när det ändå inte finns några jobb? Och varför läsa på universitetet och dra på sig studieskulder när arbetslösheten bland akademiker ständigt växer?

– De svenska arbetsmarknadsinsatserna bygger till stor del på frivillighet, man ska vilja gå till arbetsförmedlingen, man ska tro på att besöket lönar sig och ger utdelning. Men frågan är om det fungerar idag? En del av problemet med den höga arbetslösheten

ligger kanske i att ungdomar inte riskerar något om de struntar i alltihopa – förutom framtida möjligheter. När jag reser runt i Sverige och talar med ungdomar så försöker jag hela tiden säga att krisen vänder så småningom och då står vi inför ett enormt arbetskraftsbehov med tanke på den kommande generationsväxlingen. År 2012 är det fler som går i pension än de som kommer in på den svenska arbetsmarknaden. Mitt budskap är, kort och gott att vi kommer att behöva varenda själ, så ge för fasen inte upp!

Så moroten utgörs av framtida möjligheter – men behövs piskan?

Enligt Littorin finns det inga sanktionsmöjligheter idag, vilket han till viss del anser är en brist. Även om han är emot att koppla försörjningsstödet till någon typ av prestationskrav, anser han samtidigt att man eventuellt bör överväga andra modeller.

Äldre kontra yngre

Ett vanligt förekommande förslag i debatten är att äldre borde ge plats åt yngre på arbetsmarknaden, en sänkning av pensionsåldern skulle med andra ord ge fler unga möjligheter att få ett arbete. Men det här resonemanget ger Sven Otto Littorin inte mycket för.

– Jag är starkt kritisk. Tankegången bygger på att det finns ett visst, begränsat antal arbeten. Men all erfarenhet och forskning visar att det är precis tvärtom: Har ett land en stor andel äldre i arbetslivet, så har det även många yngre i jobb. Det betyder egentligen att vi borde göra det motsatta: dvs. se till att äldre har större möjligheter att arbeta efter deras egen förmåga. Tack vare vår starka anställningstrygghet, som t.ex. LAS-reglerna, är vi i Sverige bra på att behålla äldre i arbete, vilket faktiskt gynnar ungdomar på sikt.

Vad kan Sverige erbjuda?

Svenska studiebesök till grannländerna och direkta samtal mellan ministrarna, men vilka svenska arbetsmarknadsåtgärder väcker intresse bland hans nordiska kollegor?

– Det var bara några veckor sedan som Finlands arbetsmarknadsminister, Anni Sinnemäki ringde och frågade hur vår satsning på nystartsjobb för unga fungerar. Jag satte i gång och förklarade hur vi har tänkt och det blev ett riktigt bra samtal. Självklart skickar mina sakkunniga sedan över en rad underlagsmaterial och PM, men det börjar med att hon precis som jag, helt enkelt lyfter luren för att samla bra, nordiska idéer.

4

Fra
politikere



Fra forskning



Arbeidet, pengene eller livet!

Pekka og Liisa ville ha arbeid, Juha ville ha pengene og Tiina ville ikke ha noen av delene – hun ville bare ha livet. De er fire av 36 ungdommer fra en studie om arbeidsløs ungdom i Helsingfors som er fulgt gjennom ti år.



– Studien etterlater seg mange spørsmål og gir få svar. Utvilsomt gir den et godt grunnlag for diskusjon om arbeidsmarkedspolitikken som praktiseres i Finland og for forskningsspørsmål, sier Matilda Wrede-Jäntti, forsker og redaktør for NVCs Nordisk alkohol- og narkotikatidskrift (NAT).

Studien er en del av doktorgradsarbeidet til Matilda Wrede-Jäntti, forsker og redaktør for NVCs Nordisk alkohol- og narkotikatidskrift (NAT). Hun har belyst hvordan 36 ungdommer over tid ser på lønnsarbeid og arbeidsløshet ut fra egen livssituasjon, og studert hvordan de i egenskap av arbeidsløse erfarer møtet med samfunnet, hjelpeinstansene og hvordan tiltak og krav passer med deres ønsker, mål og virkelighetsoppfatning.

– Arbeidsløs ungdom er ingen grå masse, om noen hadde trodd det, sier hun. I mitt materiale er det 36 ulike mennesker og oppfatninger. Det viser også at forskjeller i sosial bakgrunn og støtte fra familie kan få konsekvenser for selvbilde, syn på framtiden, yrkesvalg, lønnsarbeid og tiltak for arbeidsløse.

Arbeid eller utdanning: les utdanning

I 1996, da studien startet, var ungdomsarbeidsløsheten i Helsingfors om lag 30 prosent. Det var en ganske utbredt oppfatning at samfunnet ikke ville ha nok arbeid til alle. På arbeidskontoret blir alle møtt med samme medisin, nemlig søk på jobb eller ta utdanning. «Da vi ikke har noen ledige jobber, finnes det bare en mulighet: Ta opp igjen skolegangen som du har droppet ut av eller om du har bestått, gå videre med utdanning.» Hva ville ungdommen?

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Fra politikere

5 Fra forskning

6 Litteratur

7 Sammendrag Summary

Gruppen delte seg i fire:

- De som ville ta utdanning
- De som trengte lønnsarbeid
- De alternative som verken ville ha utdanning eller lønnsarbeid
- De som tvilte og var usikre på hva de ville, rådville

Fire nøkkelinformanter

Matilda Wrede-Jäntti valgte ut én ungdom fra hver gruppe, og det er disse fire hun har fulgt tett opp: Pekka, Liisa, Tiina og Juha.

– Pekka vet hva han vil, det han står for og ønsker passer med det samfunnet kan tilby av tiltak og hjelp. Tiina derimot, er idealist, hun vil ikke jobbe med hva som helst. Å selge bensin for eksempel, strider imot Tiinas etiske verdier. Da vil hun heller klare seg på sosialhjelp og leve enkelt og spartansk. Tiina var en lykkelig arbeidsløs og har i alle årene holdt fast på valget sitt, levd i pakt med sine idealer og hatt det godt med seg selv. I dag, 15 år etter studien startet, har hun fortsatt ikke hatt lønnsarbeid og mener selv hun har klart seg bra. Hun er i ferd med å utdanne seg til gartner, for hun skal flytte på landet i kollektiv og dyrke grønnsaker. Hun har mann og barn og har i mange år latt seg forsørge av mannen sin. Når vi ikke kan skaffe jobb til alle, har Tiina kanskje noe å lære oss? Sier Wrede-Jäntti. – Hva innebærer høy arbeidsløshet i et arbeidsfokusert samfunn, der individenes selvbylde og muligheter er knyttet til lønnsinntekter? Hva kan gjøres på makronivå for å forbedre arbeidsløses livskvalitet og delaktighet i samfunnet?

Sosial arv

Både Pekka og Liisa startet på utdanning. Pekka fordi han kom fra et akademisk hjem hvor utdanning som førte til en interessant jobb, nærmest var naturgitt. Han ville ha arbeid på sikt, men først

utdanning. Han fikk økonomisk støtte og all mulig oppbakking hjemmefra og driver i dag gode forretninger i eget firma.

Liisa derimot, ville ha arbeid med en gang. Da det ikke var arbeid å få, ble hun «tvunget» til å velge utdanning for å få hjelp fra arbeidskontoret. Hun hoppet raskt av fordi hun vegret seg for å ta opp studielån som hun regnet med ikke å kunne betale tilbake. Så ble det støtte fra sosialkontoret i stedet.

Liisa hadde vokst opp på barneverninstitusjoner og visste inderlig vel at hadde hun vært født i en annen familie, ville livet ha fortonet seg annerledes. Liisa følte hun hadde fått for lite og aldri hatt den samme muligheten som andre. Men livet på institusjon hadde gjort henne tøff og bevisst på hva hun kunne kreve av samfunnet og hvilke rettigheter hun hadde. Hun følte seg krenket av hjelpeapparatet, men var aggressiv og sta, og ble hørt fordi hun skrek høyest. Liisa skulle vise at hun dugde. Det var det som berget henne. Likevel: Liisas liv har ikke vært strømlinjeformet, hun har i perioder nesten gitt opp, ruset seg – og kommet seg på rett kjøll igjen. I dag kan hun skilte med mann, barn og jobb og et godt liv.

Mer fokus på de usikre og svake

– Det er de usikre tvilerne som hjelpeapparatet bør fokusere mer på. I mitt materiale utgjorde de en drøy firedel. De var heller ingen homogen gruppe, her finnes de som har droppet ut av skolen, rusavhengige, utslåtte, småkriminelle, ungdom i en sårbar og vanskelig livssituasjon – men også ungdom med ressurser.

Juha var en type i denne gruppa. Å gå tilbake til skolen for ham var utenkelig. Det var bare forbundet med nederlag. Juha var bohem, han ruset seg flittig og ville ikke



planlegge livet sitt. Han lot som han aksepterte arbeidskontorets krav, men gjorde det i virkeligheten ikke. Etter ti år hadde Juha bare minimal arbeidserfaring. Han døde for et par år siden.

Møte med et fragmentert hjelpeapparat

Bortsett fra Pekka, slet alle de unge i møtet med hjelpeapparatet. Ungdom og hjelpere var på hver sin planet. Både Tiina, Juha og Liisa mistet økonomisk støtte (karens) fra arbeidskontoret fordi de ikke aksepterte kravene. De følte seg straffet og fikk minimal sosialstøtte fra sosialkontoret.

Å bli møtt med en autoritær pekefinger og et ultimatum om jobb eller utdanning fungerte ikke. Det skapte et dårlig klima for samarbeid og grobunn for mistenksomhet, følelse av avmakt og kontroll. De unge opplevde at de ikke ble sett og hørt med sine sterke sider, sin kompetanse og interesser og heller ikke med sine problemer, enten det var helseproblemer, rusavhengighet eller et sted å bo.

– Dagens system med flere ulike myndigheter har hver sin snevre innfallsvinkel til de unge klientene: arbeidsløshet/økonomi/helse osv. Det helhetlige grepet mangler og systemet fanger ikke opp de som

virkelig trenger hjelp. Dette er min viktigste refleksjon i denne studien. En snuoperasjon må til og det krever at hjelperen må ta et knippe fagfolk å spille på, å henvise til og samarbeide med for i det hele tatt å få ungdommen såpass opp å stå at det mulig å ta utdanning. Så kan man jo spørre om det er det alle skal.

Systemet bør uansett bli mer individrettet, det må ta utgangspunkt i ungdommens livssituasjon, ressurser, hva de mestrer og hva de ønsker. For noen må løsningene skreddersys.

– Men hva kan vi forvente av hjelperne? Køen av arbeidsløse fortøner seg uendelig og hjelperne på arbeidskontoret kan ikke klare alt. Hjelperne er slitne og utskiftningen i personalet er stor. Endring krever flere ressurser og mer kompetanse. Og ikke minst bruk av skjønn. Et rigid regelverk sikrer et likt tilbud til alle, spørsmålet er om de som trenger det mest får hjelp på denne måten. Jeg tror det er klokt å foreta en utvelgelse på det første møtet med hjelpeapparatet, et møte preget av god tid og vilje til å lytte og ta den unge på alvor. Realitetsorientering hører også med her. Det er mitt forslag til myndighetene, sier Matilda Wrede-Jäntti.

5

Fra forskning



Social arv og udviklingsmuligheder

Social arv er centralt i afdækningen af det forhold, at ikke alle børn får de samme udviklingsmuligheder i det nuværende samfund – på trods af politiske målsætninger om det modsatte. Man ved fortsat relativt lidt om årsagerne og processerne bag social arv, og hvordan den kan brydes eller dæmpes.



I en oversigt over foreliggende forskningsbaseret viden om social arv (Socialforskningsinstituttet, 1999) konkluderes det, at:

- der findes en række undersøgelser, der viser, at opvæksten og opvækstbetingelserne har betydning for folks senere velfærd.
- social arv handler om den relative placering i samfundet – ikke om de absolutte niveauer.
- sammenhængen er statistisk og derfor kun en tendens og ikke en deterministisk lovmæssighed for det enkelte menneske, dvs. det er vores chancer og risici i tilværelsen, der påvirkes af vores familiebaggrund og opvækst. Med meget få undtagelser er ingen på forhånd destineret til et dårligt liv.
- vi ved relativt lidt om årsagerne og processerne bag social arv.
- der mangler dokumentation for de fleste institutioners og foranstaltningers eventuelle bidrag til at bryde eller dæmpe social arv.

Der findes en omfattende forskningsmæssig tradition for studier af social mobilitet og social stratifikation, som er relevant for undersøgelsen af social arv. Studierne af social mobilitet viser generelt, at alle samfund har selektionsmekanismer, der har betydning for individers livschancer. Studierne af social stratifikation peger på, at opvækst og forældres sociale position er vigtig, og at rekruttering til samfundets elite er påvirket af andre forhold end den enkeltes talent. På baggrund af den hidtidige forskning kan det konstateres at ændringer i samfundets beskæftigelsesstruktur – fra landbosamfund over industri-samfund til informationssamfund – og udbygningen af uddannelsessystemet har betydning for såvel social mobilitet som social strati-

fikation. Når der på trods af en udvikling, der fremmer den enkeltes livschancer, fortsat kan konstateres ulighed i uddannelse, arbejdsmarkedstilknudning og helbred, bliver det forskningsmæssigt og teoretisk interessant at finde forklaringer på dette.

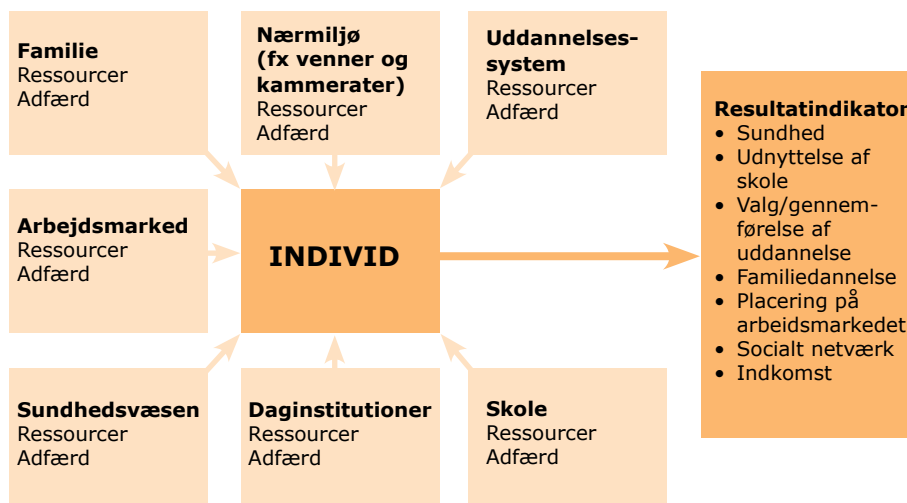
Habitus og diverse kapitalformer

En mulighed, som er blevet anvendt i forskningsprogrammet om social arv, er at anvende den franske sociolog Pierre Bourdieus lidt vanskeligt tilgængelige begreb «habitus» til forståelsen af social arv. 'Habitus' kan forstås eller forklares som en samfundsmæssig praksis, der er indlejret i individerne, og som har afgørende betydning for den måde, de orienterer sig og handler på. Habitus afgør fx måden, man taler til sine børn på, til naboen eller kollegerne på arbejdspladsen, eller måden hvorpå man forholder sig til offentlige myndigheder. Habitus skabes af den praksis man oplever eller gennemlever, og dannes derfor ikke mindst i familien, hvor barnet fra første færd oplever og erfarer ikke mindst forældrenes håndtering af dagliglivets forskellige områder. Med til teorien hører påpegningsen af, at den sociale status og magt, som individer kan opnå, afhænger af den «kapital», de er udrustet med. Og her skelnes bl.a. mellem økonomisk, kulturel og social kapital – hvilket netop sætter fokus på områder, der er centrale i analysen af og forståelsen af den sociale arv. I kort form er den økonomiske kapital de materielle ressourcer, der findes i familien, den kulturelle arv er den dannelse og uddannelse, man får fra familie og uddannelsessystemet, og den sociale kapital er de konkrete kontakter og forbindelser familien har, der hvor man vokser op.



Niels Ploug er direktør for personstatistik, Danmarks Statistik & Research Fellow, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Figur 1. Arenaer der har betydning for individets ressourcer og adfærd



Social arv som en del af forklaringen

Med de indfaldsvinkler, der her er nævnt, åbnes der for at se social arv som betegnelsen for en række forhold, der udgør noget af baggrunden for en given persons ageren. Og samtidig åbnes der for at se denne ageren i en social og samfundsmæssig sammenhæng. På den måde bliver den sociale arv et blandt flere elementer, der kan bidrage til at forklare et givet forløb eller et givet udfald for en given person. Dermed nærmer man sig en analytisk tilgang, hvor de forhold, der kan siges at udgøre den sociale arv, kommer til at indgå i forklaringen af fx uligheder med hensyn til uddannelse, arbejdsmarked, helbred og sundhed.

Det er muligt at illustrere en række af de forhold, der udgør den sociale arv. Blandt ingeniører findes en 'forskningsmetode' kaldet 'reverse engineering' (Pinker, 1997). Ingeniører i private virksomheder står ofte med et produkt fra en konkurrent. Derefter forsøger de at arbejde sig baglæns og regne ud, hvorfor produktet er, som det er. Samme logik eller metode kan siges at gøre sig gældende i figur 1, der illustrerer

en række forhold, der indgår i begrebet 'social arv', og som påvirker individets livschancer. I forskningen i ulighed foretages den samme form for baglæns regning, som 'reverse engineering' er udtryk for. Man står med et 'produkt', som kan være ulighed i uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning, indkomst eller sundhed, og så undersøger man sammenhængen mellem denne nutidige ulighed og en række fortidige forhold, som man har en ide om har betydning for den konstaterede ulighed. Det viser sig normalt – og ikke særligt overraskende – at der er en sammenhæng (se figur 1).

Det, som forskningen stadig mangler at give et godt billede af, er, hvordan denne sammenhæng opstår. Udgangspunktet for analysen af dette er, at de enkelte arenaer giver individet ressourcer og påvirker individets adfærd. Ressourcerne omsættes i de forskellige kapitalformer – økonomisk, social og kulturel – der ifølge teorien har betydning for den enkeltes livschancer, mens påvirkningen af adfærden har betydning for den måde, den enkelte omsætter ressourcerne – eller manglen på ressourcer – i de valg, der træffes.

Statistiske sandsynligheder, ikke determinisme

Den forskningsmæssige udfordring i analysen af sammenhængen mellem ressourcer og adfærd og livschancer består i at give en ikke-deterministisk forklaring på betydningen af denne sammenhæng. Fordi man finder en statistisk sammenhæng mellem et givet forhold som fx dårlig uddannelse på den ene side og arbejdsløshed, misbrug eller psykologiske problemer på den anden side, er det ikke det samme, som at der er en årsagssammenhæng. En dårlig uddannelsesmæssig baggrund forårsager ikke i sig selv, at man bliver arbejdsløs, misbruger eller psykisk forstyrret. Børn med begrænsede ressourcer udvikler sig vidt forskelligt, og voksne i en belastet situation som misbruger eller langvarig arbejdsløs har langt fra den samme opvækstmæssige baggrund. Udfordringen for forskningen består i at finde forhold, der kan forklare dette.

På det individuelle niveau kan man altså tale om risikofaktorer og statistiske sandsynligheder eller oversandsynligheder for at ende i en belastet situation – men ikke om nogen form for determinisme.

Udviklingen i analyserne af social arv afspejler på udmærket vis den samfundsmæssige udvikling, der har fundet sted. Tidligere var negativ social arv ofte forbundet med materiel og social forarmelse. Fattigdom og deraf følgende dårlige bolig- og helbreds-mæssige forhold var ved århundredeskiftet den store trussel. I 1960'erne kom uddannelsessystemer i fokus for 'opgøret' med den negative sociale arv og debatten om betydningen af arv og miljø. Målsætningen var uddannelse til alle – ikke kun til eliten.

Perspektivering

Spørgsmålet om social arv og de forhold, der over tid påvirker den sociale arv, er ikke så ligetil at håndtere for samfundsforskningen eller samfundsforskeren:

På den ene side findes der en lang række undersøgelser, der viser, at opvæksten og opvækstbetingelserne har stor betydning for folks senere liv og velfærd. På den anden side er resultaterne af en sådan karakter, at det ikke er muligt at pege på en entydig sammenhæng mellem fx risikofaktorer i barndommen, og et efterfølgende dårligt liv som voksen.

Forskningsprogrammet om social arv var tilrettelagt således, at det både gav ny viden om det, der her er kaldt, de bredere sammenhænge, og ny viden om den sociale arv i forbindelse med konkrete sociale problemer som de fremtræder i daginstitutioner, i uddannelsessystemet på arbejdsmarkedet og med hensyn til helbreds-mæssige forhold.

Som konklusion på det, der har været i fokus i denne artikel, kan man på baggrund af forskningsprogrammet godt sige, at 'social arv', således som det er anvendt i forskningsprogrammet, er centralt i afdækningen af det forhold, at ikke alle børn får de samme udviklingsmuligheder i det nuværende samfund – på trods af politiske målsætninger om det modsatte.

Litteratur

- *Pinker, S. 1997: How the Mind Works, New York, WW Norton*
- *Socialforskningsinstituttet 1999: Social arv – en oversigt over foreliggende forsknings-baseret viden. København*

Kjempegevinster ved å hindre dropouts

Hver tredje ungdom fullfører ikke videregående opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole. Hvis andelen som fullfører øker fra 70 til 80 prosent, kan den samfunnsmessige gevinsten bli 5,4 milliarder kroner for hvert årskull.



Det sier Torberg Falch, professor i samfunnsøkonomi, Senter for økonomisk forskning ved NTNU i Trondheim. Prosjektgruppen hans leverte nylig en sluttrapport fra et prosjekt som senteret har

gjennomført for Kunnskapsdepartementet for å måle de samfunnsøkonomiske kostnadene av frafall. Arbeidet bygger på registreringsdata fra Statistisk sentralbyrå og tidligere forskning.

Grunnleggende ferdigheter mangler

Ungdom med svake grunnleggende ferdigheter og dårlige karakterer fra ungdomsskolen er overrepresentert blant de som ikke fullfører videregående opplæring. Det er flere gutter enn jenter som dropper ut. Det skyldes at guttene gjennomgående går ut fra ungdomsskolen med svakere ferdigheter enn jentene. Frafallet er større på yrkesfaglige linjer enn på allmennfaglige.

– Det henger sammen med at elever som begynner på yrkesfaglige programmer oftest har de svakeste grunnleggende ferdighetene. Mange har slitt med teori gjennom hele ungdomsskolen og stiller svakt når de begynner på videregående. De som gang på gang har kommet til kort, mister også motivasjonen, sier Falch.

Rapporten kvantifiserer kostnader ved frafall og forsinkelser i videregående opplæring. Den tallfester de samlede samfunnsøkonomiske kostnadene, både på individnivå og konsekvenser for offentlige utgifter.

– Vi har gått ut fra spørsmålet: Hva slags situasjon ville personen som ikke fullfører, endt opp i dersom han/hun hadde fullført videregående opplæring?

Konsekvenser ved frafall i videregående opplæring

Frafall i videregående opplæring har potensielle virkninger for samfunnet på en rekke måter. Frafall gir svakere ferdigheter enn fullføring. Det gir reduserte muligheter til å få jobber som krever fagkompetanse og fører til at man ikke er kvalifisert til høyere utdanning. **Figur 1** viser et enkelt bilde av de samfunnsøkonomiske virkningene av frafall i videregående opplæring. Når produktiviteten til den som faller fra i videregående opplæring blir lavere

enn den ellers ville vært, blir inntektsnivået lavere. Dette innebærer også et tap for samfunnet i den forstand at samlet produksjon og inntekt blir lavere enn den alternativt kunne ha vært. Effekten på inntekt i figuren er basert på bruttoinntektsmål. Noe av denne avkastningen tilfaller det offentlige i form av økte skatteinntekter.

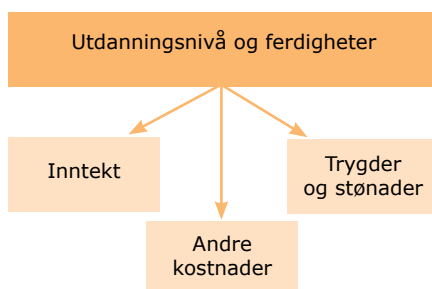
– Vi beregner ikke skatteeffekten siden den i utgangspunktet bare representerer en endret fordeling av inntekt mellom privat og offentlig sektor og fordi eksakt tallfesting er krevende på grunn av kompleksiteten og progressiviteten i skattesystemet, påpeker Falch.

Økt behov for støtteordninger

Manglende gjennomføring av videregående opplæring kan gi økt behov for støtte fra ulike trygde- og stønadsordninger. Det er tilfelle hvis frafallet gir svakere tilknytning til arbeidsmarkedet. Det vil åpenbart være en kostnad for samfunnet, først og fremst fordi alternativet er å være i produktivt arbeid. Forskerne har regnet denne kostnaden som en effekt på offentlige utgifter.

De som faller fra, har større risiko enn andre for å etablere livsmønster og atferd som innebærer en belastning for både individet og samfunnet. Eksempler er rusmisbruk, kriminalitet og sykdomsfremkallende livsstil.

Figur 1.
Frafall i videregående opplæring



Torberg Falch er professor i samfunnsøkonomi ved Senter for økonomisk forskning på NTNU i Trondheim

Høyere utdanningsnivå kan også øke sannsynligheten for at samfunnets medlemmer treffer gunstige kollektive beslutninger for viktige samfunnsinstitusjoner. Alt dette er forhold som er vanskelig kvantifiserbare, men som hører hjemme i en oversikt over samfunnsøkonomiske kostnader knyttet til frafall i videregående opplæring.

Forventet kostnad

For å beregne kostnadene ved frafall må mekanismene i figur 1 kvantifiseres. Kostnadene av frafall er ikke lik for alle individer. Noen individer som ikke fullfører videregående opplæring, gjør meget gode yrkeskarrierer. Dette prosjektet gir anslag på forventet kostnad ved frafall for et tilfeldig individ. Den forventede kostnaden varierer mellom jenter og gutter, norske og utenlandske statsborgere, hvor mange år individet har vært i videregående opplæring, valg av utdanningsprogram, skifte av utdanningsprogram osv. Å beregne gjennomsnittseffekter er krevende. Da er det nødvendigvis enda mer krevende å beregne hvordan effektene varierer mellom individer med ulike egenskaper og bakgrunn.

– I dette prosjektet beregner vi derfor kun forventede gjennomsnittlige samfunnsøkonomiske kostnader på individnivå i et livsløpsperspektiv. Vi har basert oss på resultater i norske studier siden institusjonene i utdannings- og arbeidsmarkedene skiller seg fra andre land, spesielt i forhold til USA der det er gjennomført flest kvantitative studier.

Ut fra de mest sannsynlige forutsetningene representerer en elev som ikke fullfører, en samfunnsøkonomisk kostnad på 900 000 kroner gjennom hele livsløpet.

– Går vi ut fra et årskull på 55 000 elever og en frafallsprosent

på litt over 30 prosent, vil om lag 18 000 elever i hvert årskull ikke fullføre. Om frafallet reduseres med en tredel, altså at 6000 flere elever fullfører, vil denne reduksjonen etter våre anslag representere en gevinst på om lag 5,4 milliarder kroner for hvert årskull.

Hva kan gjøres?

Falch viser til forskning som tyder på at verken økt lærertetthet eller mindre grupper løser problemet med høyt frafall.

– Kanskje er det kun lærerkvaliteten og elevenes motivasjon og innsats som virker? Potensialet for samfunnsøkonomiske gevinster som vi peker på i dette prosjektet, bør være et grunnlag for en kritisk gjennomgang av strukturelle forhold i skolesektoren. For eksempel systemet for lærerutdanning, rekruttering og avlønning av lærere, styringssystemet i grunnskolen og videregående opplæring, opptaksregime, skolestruktur og sammensetning og innhold i utdanningsprogrammene. Mer forskning om disse forholdene er derfor nødvendig for å komme med godt begrunnede anbefalinger om tiltak for å redusere frafallet i videregående opplæring, sier Torberg Falch.

Litteratur

Kostnader av frafall i videregående opplæring: Torberg Falch (prosjektleder), Anne Borge Johannesen og Bjarne Strøm, Senter for økonomisk forskning, NTNU, desember 2009. www.regjeringen.no

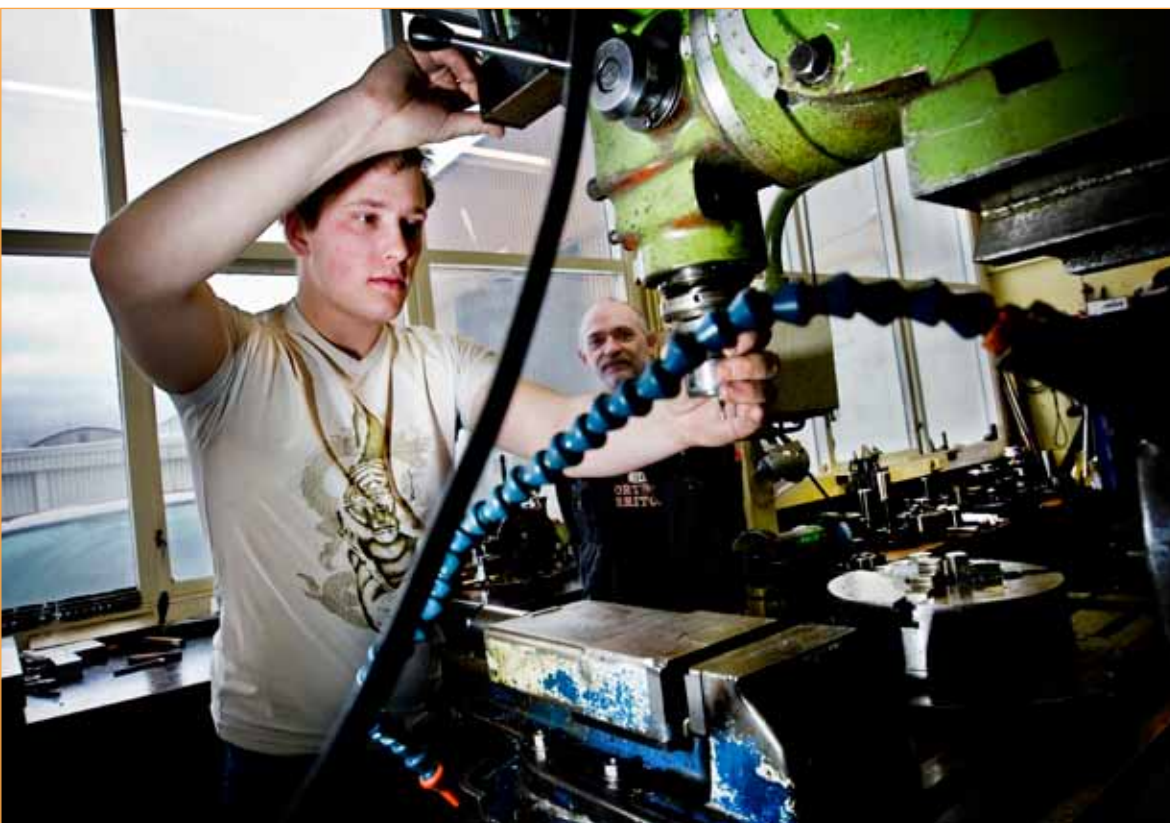
Frafall fra videregående opplæring og arbeidsmarkeds-tilknytning for unge voksne: Torberg Falch (prosjektleder) og Henning Nyhus, Senter for økonomisk forskning, NTNU, desember 2009. www.regjeringen.no

Ett lärlingssystem kan minska arbetslösheten

Ett lärlingssystem är kanske inte den metod som en gång för alla löser problemet med ungdomsarbetslöshet, men rätt utformat kan det definitivt vara ett sätt att minska problemet. Det menar Jonas Olofsson, samhällsforskare och förbundsekonom på den svenska fackföreningen Unionen. Han har jämfört lärlingssystemen i de nordiska länderna och deras betydelse för ungas etablering på arbetsmarknaden.

5

Fra
forskning



Stora satsningar görs i hela Europa kring frågor om ungdomsarbetslöshet och övergången från skola till arbetsliv. Redan 2007 rekommenderade EU-kommissionen medlemsländerna att göra ungdomssatsningar för att få rätsida på situationen. Sedan dess har ungdomsarbetslösheten ökat, i Norden såväl som i många andra utvecklade ekonomier.

– Problembilden är ganska likartad i västvärlden, säger Jonas Olofsson. Övergången mellan skola och arbetsliv är utdragen, många ungdomar hamnar i svårigheter, avbryter studierna och slås ut ur utbildningssystemet.

Ett hett diskussionsämne

Som en följd av arbetslösheten har lärlingsutbildningen blivit ett

hett diskussionsämne, speciellt i Sverige som till stor del saknar tradition på området.

Lärlingssystemet finns i Sverige i ett fåtal branscher, t.ex. i byggbranschen och VVS, men då utanför utbildningssystemet och med fullgjord gymnasieutbildning som krav. Systemet omfattar få individer.

Debatten i Sverige handlar om att skapa ett lärlingssystem inom skolans ram, liknande de nordiska grannländernas. En viss möjlighet finns redan inom det svenska IV-programmet, ett individuellt anpassat program som riktar sig till elever som saknar godkända grundskolebetyg i svenska, engelska och matematik. Där ges möjligheter till klassisk lärlingsutbildning genom kombination av skola och betald anställning. I praktiken omfattar det dock mycket få unga: när Skolverket gjorde en undersökning var bara ett 30-tal studerande inskrivna som regelrätta lärlingar, med anställning. Då ska noteras att IV-programmet är ett av den svenska gymnasieskolans största med strax under tio procent av samtliga gymnasieelever.

Se exempel i Norge och Danmark

– Även inom IV-programmet är huvudspåret att eleverna ska gå ut gymnasiet med grundläggande högskolebehörighet, säger Jonas Olofsson. Det är det uttalade målet med all svensk gymnasieutbildning men det innebär att tyngdpunkten även för elever på IV-programmet ligger på ännu mer av det, som de inte har klarat av tidigare.

Medan den svenska och till stor del även den finska gymnasieutbildningen har tydlig inriktning mot att alla ska få högskolebehörighet, har de norska och danska utbildningarna valt en annan väg. Både Norge och Danmark har

omfattande lärlingsutbildningar i klassisk form, d v s kombinationer av teoretisk utbildning och betald anställning. Men det finns tydliga skillnader.

Norge har, liksom Sverige, en integrerad gymnasieskola utan uppdelning mellan teoretiskt och yrkesinriktat. De som väljer yrkesutbildning går först två år på skola med inslag av yrkesteori och praktik. Efter två år får eleverna en lärlingsplats och förväntas arbeta under ytterligare två år. Villkor, anställningsförhållanden och löner följer kollektivavtalen mellan parterna.

I Danmark ser det annorlunda ut. Yrkesskolor och teoretiskt inriktade skolor är separata enheter. Elever på yrkesskolorna varvar teori och praktik; ofta inleds utbildningen med ett halvår på skola och följs av omväxlande arbete som lärling och skolförlagd utbildning.

Danmark och Norge har flera alternativa vägar även inom ramen för yrkesutbildningen. Norge har s k lärlingskandidater som landar i examina någonstans mellan grundskola och gymnasium. I Danmark finns produktionsskolor som alternativ för unga som har svårt att fullfölja vanliga utbildningsvägar.

Engagemang från alla aktörer

– Både de danska och norska systemen visar mätbara framgångar, säger Jonas Olofsson. Ungdomsarbetslösheten är lägre än i Sverige, de yrkesutbildade unga danskarna och norrmännen får ofta bra arbeten och har en god inkomstutveckling.

En framgångsfaktor är att både arbetsgivare och fackföreningar drar åt samma håll och engagerar sig i systemet. I Danmark och Norge uppfattas yrkesutbildningarna som högkvalitativa och är därför attraktiva. Det räcker inte,

som skett i Sverige när man provat att införa lärlingssystem, att göra det till en huvudfråga för bara det offentliga och skolan. Det är heller inte möjligt att intressera arbetsgivarna om yrkesutbildningen har låg status och om det uppfattas som att man tar hand om de minst kapabla unga. Framgångsrik lärlingsutbildning förutsätter engagemang från alla aktörer, hög kvalitet och hög status.

Även sättet att finansiera systemet påverkar samhällsaktörernas intresse. I Danmark finansieras systemet genom att alla arbetsgivare betalar en årlig avgift per anställd till en fond, oavsett om de erbjuder lärlingsplatser eller inte. De känner därför ett behov av att systemet är effektivt.

Lärlingsutbildning i Norge

I Norge betalar staten till företagen för varje lärlingsplats. Företag i Norge har helt frivilligt etablerat gemensamma utbildningskontor, som organiserar yrkesteoritisk utbildning för lärlingar och arrangerar examination i slutskedet. Det norska exemplet är för övrigt extra intressant eftersom det visar att man kan återupprätta ett lärlingssystem som varit på utdöende. Lärlingsutbildningen försvagades i Norge under decennierna efter andra världskriget, men under 1970- och 1980-talet ökade kraven på återställning av lärlingssystemet. Detta skedde formellt genom «Reform 94» då lärlingsutbildningen blev en beståndsdel av den norska yrkesutbildningen på gymnasial nivå, den så kallade videregående utbildning.

– Det känns som att det norska exemplet ligger närmare svenska traditioner, både med tanke på den integrerade gymnasieskolan och två år i skolmiljö, säger Jonas Olofsson.

I Sverige pågår en försöksverksamhet där staten betalar 25.000 kronor per lärling och år. Problemet är att huvuddelen av pengarna går till skolorna men väldigt lite till företagen, som trots allt står för introduktion och handledning.

Andra chans för alla

Kritikerna påpekar att specifika yrkesutbildningar låser in de unga, de kommer inte vidare. Jonas Olofsson tillbakavisar det resonemanget:

– Man kan inte ha allt fokus bara på de första åren, det måste finnas möjligheter att komma tillbaka och det måste finnas bra studiefinansiering även när man blir äldre, säger Jonas Olofsson. I Sverige finns en begränsande regel om att man måste börja i gymnasiet senast vid 20 års ålder. I Danmark och i Norge har man bredare åldersgränser, systemet ger fler chanser.

Både Danmark och Norge har betydligt generösare regler för studiefinansiering för vuxna än Sverige. Det gäller såväl arbetslösa som anställda. Antalet personer i arbetsmarknadsutbildning har minskat kraftigt i Sverige, med cirka 5000 platser per månad under det senaste året och är nu nere på 1950-talets volymer.

Även med lärlingsutbildning återstår en grupp unga som faller ut ur utbildningssystemet. Då gäller det att samhället kan erbjuda mindre teoretiskt avancerade utbildningar och arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

– Även där utmärker sig Sverige negativt, säger Jonas Olofsson.

– Utrymmet för utbildning, kurser och praktik är begränsad. Norges och Danmarks arbetsmarknadspolitik erbjuder betydligt större insatser för de unga.



Jonas Olofsson är samhällsforskare och förbundsekonom på den svenska fackföreningen Unionen

Den dubbla vanmaktens logik

De som varit långtidsarbetslösa i unga år löper stor risk att bli kvar i en svår situation. Låg utbildning och avsaknad av bra samhälleligt stöd är barriärer som kan vara svåra att ta sig förbi. Det visar Anna Angelin som nyligen disputerade på avhandlingen «Den dubbla vanmaktens logik» vid universitetet i Lund.

Anna Angelin har följt 74 personer som var unga och arbetslösa under den djupa lågkonjunkturen i början av 1990-talet och som än i dag har svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Det finns många föreställningar om ungdomsarbetslöshet och dess effekter på människor senare i livet, men Anna Angelin ville nå bortom det sedvanliga utifrån-perspektivet och genomförde ett stort antal intervjuer med de 74.

Många och sammansatta problem

– Jag arbetade tidigare med en utredning på uppdrag av Ungdomsstyrelsen och samarbetade med Tapio Salonen, professor i socialt arbete, kring en utredning om utvecklingsgarantin, säger Anna Angelin. Där märkte vi att det finns många olika mer eller mindre välunderbyggda uppfattningar om unga långtidsarbetslösa.

Den undersökta gruppen hade många problem som orsakades av långtidsarbetslösheten men tre teman återkommer ständigt i samtalen och är karaktäristiska för gruppen:

Det första är erfarenheten av fattigdom. Det är jobbigt och psykiskt utmattande att ständigt ha dålig ekonomi. Livet blir svårare och en dominerande känsla är att man inte kommer vidare, att alla vägar är tillbommade. Det är

oerhört jobbigt att i ett utpräglat konsumtionssamhälle inte kunna unna sig det minsta utöver livets nödtröft, varken för sig själv eller sina barn.

Den andra övergripande känslan är skammen över att vara fattig och socialbidragstagare. Fattigdom handlar om mycket mer än låg materiell standard – det handlar om att befinna sig i en underordnad position till omgivningen. Inte minst störs självbilden, som påverkas av de «icke-fattigas» syn på fattiga. Centrala faktorer är förlust av värdighet och omgivningens brist på erkännande.

Det tredje centrala temat i intervjuerna är känslan av maktlöshet. Två tredjedelar av de intervjuade hade en negativ eller mycket negativ bild av socialtjänsten. De kände att andra styrde över deras liv och att möjligheterna att själv fatta beslut och bli lyssnad på är minimala på gränsen till obefintliga.

– De kände sig utlämnade åt socialtjänstens handläggare som kan ställa högre krav på unga under 25 år, säger Anna Angelin.
– De kan villkora stöd med olika typer av insatser, exempelvis praktik som många av de unga inte vill ha och som de inte upplever att de har haft nytta av på längre sikt.

Det är ställt utom allt tvivel att de som inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden i unga år, löper

större risk att få det svårt längre fram. Risken är cirka 6–7 gånger större än för dem som har jobb redan som unga.

Vil ha arbete

Ungas arbetslöshet problematiseras i samhällsdebatten på annat sätt än vuxnas. De lyfts fram som en speciellt känslig grupp som riskerar att passiveras till följd av långvarig arbetslöshet, vars arbetsmotivation sjunker och beroendet av bidrag blir en vana som är svår att frigöra sig från. Anna Angelins forskning ger inget stöd för detta synsätt: intervju-personerna i hennes undersökning är generellt sett, fortfarande, trots långvarig arbetslöshet, mycket motiverade att ha ett jobb, har tro på sig själva och en stark önskan att ta sig ur sin situation.

– I verkligheten upplever de arbetslösheten som slitsam och obekvämt med kronofogdeskulder, konstant brist på pengar och en nedvärderande syn från omgivningens sida, säger Anna Angelin.

I motsats till tendensen att åtminstone delvis förlägga skulden för den fortsatta arbetslösheten på de drabbade själva, ser Anna Angelin påtagliga strukturella hinder för dem att etablera sig på arbetsmarknaden.

– Låg utbildning är ett uppenbart problem i den här gruppen, konstaterar Anna Angelin. Många har ingen gymnasieutbildning alls eller bara det gamla tvååriga gymnasiet som arbetsgivarna ser som bristfälligt.

Hon menar att erbjudanden om kompetenshöjning är en nödvändig dellösning för att undvika en permanent utslagning från arbetsmarknaden. Praktiksatsningen i Sverige under 1990-talet gav dåligt resultat. En del av personerna i den undersökta gruppen hade haft praktik men var missnöjda: under upprepade praktikjobb var känslan

att de utnyttjades som gratis arbetskraft, snarare än att praktiken var en merit som kunde leda till en tryggare framtid.

– Nu pratar man åter om lärlings- och praktikplatser men om det ska vara effektivt, får det inte handla om arbetsmarknadspolitiska lågkostnadsmodeller där man pumpar ut unga till billiga kommunala lösningar, påpekar Anna Angelin skarpt. Då kan man inte förvänta sig bra resultat. Det är många gånger bättre med grundläggande gymnasieutbildning än olika praktiksatsningar.

En andra chans

Hon betonar vikten av att ge alla en andra chans. Många unga är inte studiemotiverade i tonåren men inser med tiden att de borde komplettera sin utbildning.

En andra chans måste även omfatta ekonomiska förutsättningar. Två tredjedelar av Anna Angelins intervjupersoner ville studera vidare och höja sin utbildningsnivå. De var dock osäkra på sin försörjning, rädda att ta på sig fler skulder i form av studielån eller kunde helt enkelt inte flytta: exempelvis satte betalningsanmärkningar hos kronofogden effektivt hinder i vägen för att skaffa sig en ny bostad på annan ort.

– Jag kallade min avhandling Den dubbla vanmaktens logik för så uppfattar jag situationen för den här gruppen, säger Anna Angelin. Som unga arbetslösa hamnade de i en vanmaktssituation som de nu har svårt att lämna bakom sig på grund av att de saknar ekonomiska resurser, de saknar grundläggande resurser för att ta sig ur inlåsnings.



Anna Angelin
(Fil.Doktor/Ph.D.)
är forskare vid
Socialhögskolan
Lunds universitet

Litteratur

Länktips

Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH)
www.dsiungdom.dk

Junior Achievement
www.ja.org/default.asp

Pøbelprosjektet
www.pobelprosjektet.no

Jobba i Västerås
www.jobbaivasteras.nu

Statistik

Finland - Statistikcentralen
www.stat.fi

Sverige - Statistiska centralbyrån
www.scb.se

Danmark - Statistikbanken
www.statistikbanken.dk

Norge - Statistisk sentralbyrå
www.ssb.no

Island - Statistiska centralbyrån
www.hagstofa.is

Grönland - Statistiska centralbyrån
www.stat.gl

Färöarna - Statistiska centralbyrån
www.hagstova.fo

Åland - Statistik och utredningsbyrå
www.asub.ax

Regional statistik kring nordiska storstäder - Nordstat
www.nordstat.org

Politik

Finland - Arbets- och näringsministeriet
www.tem.fi/?l=sv

Sverige - Arbetsmarknadsdepartementet
www.regeringen.se/sb/d/8270

Danmark - Beskæftigelsesministeriet
www.bm.dk

Norge - Arbeidsdepartementet
www.regjeringen.no/nb/dep/ad.html?id=165

Island - Félags- og tryggingamálaráðuneytið
www.felagsmalaraduneyti.is/



Litteraturtips

Arbetet, pengarna eller livet! Handlingsstrategier bland unga arbetslösa i Helsingfors. Wrede-Jäntti, Matilda 1999

Arbetslöshetens villkor – om ungdom, arbetslöshet och marginalisering i 1990-talets Norden. Carle, Jan & Julkunen, Ilse (red.) 1997: Nord 19. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn

Bortvalg og kompetanse. Eifrid Markussen, Mari Wigum Frøseth, Berit Lødding og Nina Sandberg, NIFU STEP. Rapport 13/2008. www.nifustep.no

Does the VET-system matter? Swedish experiences in a comparative perspective. Olofsson, Jonas 2009, i Kees, van der Wolf & Huisenga, Pauline, (eds.), *A closer look at vocational education: aspects of the role of school and society in success and failure.* Rotterdam: Lemniscaat (forthcoming)

Education and the supply of skills to the labour market. Grannas, Dan & Olofsson, Jonas, (red) Routes to a more open labour market. Yearbook 2006. Stockholm: National Institute of Working Life

En ny arbetslinje? Förändring och stabilitet i svensk arbetsmarknadspolitik. Olofsson, Jonas, (red.) 2005 Agoras årsbok 2005. Stockholm: Atlas

Evaluering av försök med praksisbrev. Eifred Markussen, Håkon Høst, Miriam Evensen, Tine Sophie Prøitz, NIFU STEP. Delrapport 1 / 2009, Rapport 32/2009

Forever young? young people's conception of adulthood: the Swedish case. Westberg, Annika 2004: Journal of Youth Studies 7 (1) 35–53

Kostnader av frafall i videregående opplæring. Torberg Falch, Anne Borge Johansen og Bjarne Strøm, Senter for økonomisk forskning. Rapport 12/2009

Fag- og yrkesopplæringen i Norge – noen sentrale utviklingstrekk. Håkon Høst (red.), NIFU STEP. Rapport, 2/2010. www.nifustep.no

Forskjell på folk – hva gjør skolen? Eifrid Markussen, Nina Sandberg, N Vibe. NIFU STEP. Rapport 3/2006

Frafall fra videregående opplæring og arbeidsmarkedstilknytning for unge voksne. Torberg Falch og Ole Henning Nyhus, Senter for økonomisk forskning. Rapport 7/2009

Intet menneske er en øy. Vidar Havn og Trond Buland, Liv Finbak og Thomas Dahl. Rapport fra evalueringen av tiltak i Satsing mot frafall, Trondheim: SINTEF, 2007

I vuxenlivets väntrum. Arbetslöshetens konsekvenser för ungdomars livsvillkor. Gullberg, Anders & Börjeson, Martin (red.) 1999: Borea Bokförlag, Umeå

Man vill ju kunna försörja sig själv – en studie om försörjningspolitik och arbetslöshet bland unga vuxna i Malmö. Angelin, Anna & Salonen, Tapio 2004 Malmö stad

Marginalisering, ungdom och arbetslöshet. Carle, Jan 1997 (red.): Arbetslöshetens villkor – om ungdom, arbetslöshet och marginalisering i 1990-talets Norden

Morot och/eller piska? Om arbetslöshet. Arbetslöshetskassans samorganisation. SO utredning 2001: Repro & Nacka 12: 356.

Ny vuxenhet i ett livsloppsperspektiv. Törnqvist, Claes & Norell, Margareta 2007: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Og hvem stod igjen...? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001. Liv Anne Støren, Håvard Helland og Jens B. Grøgaard. NIFU STEP. Rapport 14/2007

Public welfare policies and private responses – Studies of European labour market policies in transition. Malmberg-Heimonen, Ira 2005: Finnish Institute of Occupational Health. People and Work Research Reports 68. //University of Helsinki

Stortingsmelding nr. 40, 2008–2009. Utdanningslinja, om blant annet frafall i skolen

Tre år etter videregående opplæring. Kartlegging av overgangen til videre utdanning og arbeidsliv blant personer som avsluttet videregående opplæring i Østfold våren 2003. Mari Wigum Frøseth, NIFU STEP. Rapport 46/2008

Utsatte unge 17–23 år i overgangsfaser. Underveisevaluering av utviklingsarbeidet. Inger-Hege Kristiansen. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Notat 5/2009

Unga arbetssökande. En studie av ungdomars erfarenheter. Josefsson, Barbro 2007: Luleå tekniska Universitet. Licentiat uppsats. Luleå

Ungdomars villkor i de nordiska länderna – lika men ändå olika. Olofsson, Jonas & Wadensjö, Eskil 2007, Stockholm: FAS

Ungdom i Finland. Kallioma, Anniina & Puura, Sanna & Tasanko, Pia 2004: Undervisningsministeriet. Yliopistopaino, Helsingfors

Ungdomars etableringsförhållanden i de nordiska länderna. Olofsson, Jonas & Panican, Alexandru 2008, i Olofsson, Jonas & Panican, Alexandru, (red.), i *Ungdomars väg från skola till arbetsliv – nordiska vägval.* Köpenhamn: TemaNord 2008:584

Ungdomsarbetslöshet – en studie om ungdomars vardag vid arbetslöshet. Pondro, Ajla & Ibishi, Ganimete 2007: Malmö Högskola. Hälsa och samhälle

Yrkesutbildningens sociala betydelse – en deskriptiv analys. Olofsson, Jonas & Östh, John 2008, Bilaga 4 till SOU 2008:27 Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Fra politikere
5	Fra forskning
6	Litteratur
7	Sammendrag Summary

Sammendrag Summary



Focus on Youth Exclusion

The Nordic Centre for Welfare and Social Issues shall promote knowledge and debate on the challenges facing the Nordic welfare model. Problems in relation to youth drop-outs from secondary education/high school and youth unemployment are central issues in this work. In "Focus on Youth Exclusion", we focus on a few elements we think should be discussed when the Nordic countries have to take stronger action against youth unemployment. We also put forward a few recommendations we hope can contribute to good discussions – which further on can lead to good strategies in order to solve youth unemployment.

Besides chapter 1 on the recommendations, chapter 2 of the booklet illustrates the situation in the Nordic countries and the OECD today. Chapter 3 is on the real life of young people and a few projects which illustrate the useful effort of getting young people back to school, traineeship or working life. In chapter 4, a few politicians express their meaning, and in chapter 5 there is a presentation of the opinion of a few leading researchers on drop-out from secondary school/high school, youth unemployment and its consequences.

Young people are different – the Youth Debate, which was arranged in autumn 2009 by the Nordic Centre for Welfare and Social Issues, convinced us of that. You can read about some of the young people in this booklet.

About the Norwegian Fredrik who was a typical drop-out, but who against all odds managed to get

a traineeship with help from the project "Nye muligheter" ("New possibilities"). About Isabella from Copenhagen who is not optimistic about her future as a wheelchair user. About Kári who is an unemployed artist in Iceland and about Jean, immigrant and high school student in Sweden who hasn't yet got his first summer job. Now he is working on establishing his own business.

Today, more than one out of three youths drop out of secondary education/high school and there is increasing youth unemployment. The job crisis on top of the financial crisis makes the situation even more alarming. Youths without completed education and work experience stand at the back of the job queue. There is a great fear that many of them will end up as permanent social security recipients and a lost generation to working life.

If more young people are to complete secondary education/high school, we have to take into consideration different capabilities and different learning methods. Schools therefore have a major responsibility with regard to developing programs and learning models reflecting this diversity; at the same time as adapting these to the working life the youths later on have to encounter. The educational system has to ensure that youths acquire the qualifications and skills needed on the labour market.

Without including the youths themselves, we don't get anywhere. One thing is for sure. We don't solve the problems of today's youths with twenty to thirty years

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Fra politikere

5 Fra forskning

6 Litteratur

7 Sammenhang Summary

old ideas. The youth has to be actively involved, with their qualities and their knowledge. Business life will do wisely by opening, accepting and using this competency. The businesses who will use the new competencies of the youth will be the winners of the future.

Schools mostly educate young people to become employees, why don't we have any education which teaches us how to become employers? This question was asked by Jean during the Youth Debate last autumn and he repeats the question in this booklet. He misses an educational program which can educate youths in order to establish themselves as independent businessmen on the labour market. We agree with Jean. Society needs founders. A lot of people have the talent and drive to establish their own businesses and become employers of the future. This also demands close contact to business life. That business life, to an even greater extent than today, receives youths who are willing to do their teaching practice, are ready to lecture at school and so on.

Drop-out from secondary education/high school and the high numbers of unemployed youths have led to many projects, great ideas and many good examples of what it takes to succeed. The Nordic countries use various approaches and have various experiences. Use the Nordic differences as a source and inspiration to learn from each other's best practice.

The Nordic Centre for Welfare and Social Issues recommends

1.

Youths have to be taken seriously and have to be actively involved in offering a solution to youth unemployment. User influence, i.e. the influence of young people, has to be ensured!

2.

We need further discussion about to what extent today's school system meets the needs of the youths of today and the diversity they represent.

3.

A school also for employers of the future.

4.

We must learn from each other and use best practices. There should be established new Nordic arenas for exchange of knowledge, experiences and discussion of problems regarding the development of school models and initiatives on the labour market aimed at young people.

5.

Business life and young people as the employees of the future have to be knitted more closely together. Business life has to be used as an important source of knowledge when school programs are developed and business life has to see the potential in listening to young people.

Today's youth have different competencies from the generation of grown-ups. They are the most IT-knowledgeable, travelled and social generation ever. Their networks move in a virtual world across borders. They are open to change and represent a totally new competency; much needed by the labour market in the global competition.

www.nordicwelfare.org



Nordens Velfärdscenter

Nordens Velfärdscenter – en institution under Nordiska ministerrådet

Vi arbetar för att belysa olika aspekter och stimulera utvecklingen av den nordiska välfärdsmodellen.

Vårt arbete syftar till att främja inkludering av utsatta grupper, likabehandling, social solidaritet samt tillgänglighet och kvalité i fråga om samhällets tjänster.

Nordens Velfärdscenters tre huvuduppgifter:

Kunskap

Vi samlar och sammanställer erfarenheter från de nordiska länderna inom det välfärdspolitiska området.

Vidareföring

Vi sprider kunskap och erfarenheter av goda exempel via våra aktiviteter och nätverk.

Dialog

Vi skapar dialog mellan politiker, forskare och praktiker.

Vi arbetar med följande områden:

- Alkohol- och drogfrågor
- Arbetsinkludering
- Dövblindfältet
- Funktionshinderfrågor
- Social service
- Velfärdsmodellen
- Velfärdsteknologi

Vår organisation

Institutionens huvudkontor ligger i Stockholm och dotterinstitutionerna i Danmark och Finland.

Nordens Velfärdscenter leds av en styrelse med representanter från de fem nordiska länderna. Styrelsen utses av Nordiska ministerrådet.

Till vår verksamhet har vi knutit nordiska institutions- och expertnätverk. Deras uppgift är att förankra vårt arbete i praktiken och att vidareföra resultat till beslutsfattare och praktiker.

En viktig del av vårt arbete sker internationellt. Vi samarbetar med internationella aktörer inom social- och hälsoområdet, bland annat EU, Europarådet och FN.